http://slovoprosvity.org.ua

Без мови немає нації!

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

3 (432), 17—23 січня 2008

Фото Олександра Литвиненка

ЛЮБІМО ЗЕМЛЮ, ЯКА НАС ГОДУЄ!

Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ

Який же ти невблаганний, Часе! З мірі-адів людських особистостей чи й просто істот, які були на цій планеті до нас, — жоден не переміг тебе, хоч виклик кидали мільйони. Лише одиницям вдавалося якщо не перемогти тебе, то принаймні не бути остаточно переможеними, стертими тобою, Часе. Ми, українці, спромоглися висунути зі свого середовища сотні таких одчайдухів і сміливців лише за останнє тисячоліття: Володимир Хреститель і Нестор Літописець, Данило Галицький і Ярослав Мудрий, гетьмани Петро Сагайдачний та Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Мазепа та Пилип Орлик, безкомпромісні сторожі нашого національного духу — Тарас Шевченко, Панько Куліш, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський, Микола Міхновський, Володимир Винниченко, Микола Скрипник, Євген Маланюк, Микола Хвильовий, Олександр Довженко, Олена Теліга, Олесь Гончар, Василь Симоненко, Григір Тютюнник, Василь Стус, Іван Світличний, Євген Гуцало... А ще українські воїни-оборонці України — князь Святослав, Дмитро Вишневецький, Іван Богун і Максим Кривоніс, Іван Сірко і Симон Петлюра, Євген Коновалець, Роман Шухевич та Петро Григоренко...

Це лише так, навіть не напружуючи пам'яті, я нанизав святі для нас імена тих, хто вже одійшов за далечезну межу вічного спокою, тиші й безпроблемності. Назвав імена світового рівня, а не для хатнього, сказати б, хуторянського, вжитку. А скільки їх, тих яскравих українських імен ще може додати кожен із вас, дорогі мої українці, — десятки сотень. А скільки ще безіменних, точніше, незнаноіменних одійшли, не претендуючи на місце в нашій пам'яті та в історії.

Отож, Часе, не всіх українців ти здолав, далеко не всіх, Часе. Багато нас таки виграли, здавалося, безнадійний поєдинок з тобою. Виграли духовно, а не фізично. Та для нас, сущих українців, найважливіше те, що цілковито виграла його наша українська нація і наша Батьківщина Україна. Ти, Часе, не здолав її, хоч для цього історія приготувала всі умови, всі смертельні загрози і модернізовані пастки.

У приречених на смерть спершу атрофується, а тоді й зовсім зникає пам'ять. У нас, українців, це вже було і триває досі, й антиукраїнський політичний клан, який сповідує це безпам'ятство, набирає ще велику кількість голосів під час виборів на півдні та сході держави. Потім у приреченого забирають мову, або ж вона зникає з його уст. І це ми, українці, пережили та й переживаємо досі: нашу рідну материнську мову століттями виривали з уст чужинці, нав'язуючи нам мову свою. Декому це навіть вдалося в періоди занепаду нашого духу, але завжди виявлялося, що і ми, і наша мова, і наш дух здатні до колосального самовідродження. Як тільки у 20-ті роки Російська імперія на короткий час "забула" про нас і розтиснула свій кулак — блискавично українізувалися навіть зросійщені Донбас, Харківщина, Одещина, Кубань. І в цьому брали найактивнішу участь тодішні українські комуністи Скрипник, Любченко, Затонський (цілковиті антиподи пізнішого політичного карателя Постишева, а згодом сталінських лакеїв Кагановича та Хрущова, а тоді просто агресивних русифікаторів Підгорного та Щербицького і сьогоднішнього Симоненка).

І все одно ти не переміг, Часе, наш український дух, не переміг.

Ось слухай. Звичайна українка, моя землячка з Вінниччини, написала мені лист. Нічого особливого в ньому немає, але слухай, Часе.

Раїса Левчук, 59 років, місто Калинівка Вінницької області:

"Слухаю Ваші передачі, Ви читаєте листи від дописувачів. Завжди дивувалася, що є такі люди, які мають бажання писати, і пишуть розумно, доладно. Не знаю, чи зможу так написати, але дуже мене вже допекло, ось і зважилася. Тому що є листи, які викликають почуття досади, тривоги і навіть жалю. Багатьом із дописувачів дуже хочеться у сталінський жах, у хрущовський комунізм, брежнєвський застій. Про ці епохи можна писати багато. Було щось і добре — там була наша молодість, надії на те, що живемо у прекрасній країні, "где так вольно дышит человек..."

Але вже інші часи, Україна стала незалежною, і прийшло прозріння. Ой нелегке воно, інколи на очах пекучі сльози, невимовно шкода людей, які віддали свій талант, життя за те, щоб це прозріння настало. У дні, коли відзначали річницю Стусового народження, почула, що 1972 року він перебував у застінках вінницького КДБ. Я вжахнулася: ми у цей час жили, ходили на демонстрації, збиралися у компаніях, веселилися, читали "Правду" і "Политическое самообразование", народжували дітей і уявити не могли, що за стінами зовні дуже респектабельного будинку знищували нашу совість. Хіба можна жалкувати за часами, в які убивають геніїв?! А коли це проста, звичайна людина — хлібороб або вчитель — їх же було знищено мільйони! Думати про це важко і дуже боляче!

Ось за яким життям так жалкують червоні адресати, ось до чого нас знову закликають симоненки, вітренки і їхня компанія! Неймовірно, але є люди, які їх підтримують. Бог їм суддя. А Вам, Володимире Олександровичу, зичу здоров'я, наснаги, творчих успіхів у новому 2008 році!"

Закінчення на с. 2

ДЕ НАВЧАТИСЬ УКРАЇНЦЯМ?

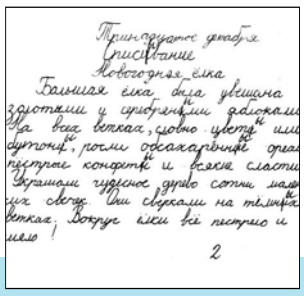

5

"ПРОСВІТА" У БУДЕНЬ І СВЯТО

6–7

КНИГИ І АВТОРИ

10–11

МИКОЛА ДМИТРЕНКО: СВІТ СИМВОЛІВ

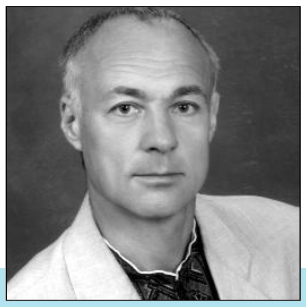

15

Добровільні пожертви "На Кобзареву Церкву": МБФ "Українська Родина" Р/р № 26045200145101 в Подільській філії АКБ "Київ", МФО 320401 ЗКПО 21709106

“Україна заговорила і почала ставати самою собою — українською Україною”.

У ГРУЗІЇ ВІДБУЛАСЯ АКЦІЯ ПРОТЕСТУ ОПОЗИЦІЇ

13 січня відбулася акція протесту опозиції у Тбілісі. За різними оцінками, участь у ній брали від п’ятдесяти до вісімдесяти тисяч людей. На акції були присутні одразу три кандидати у президенти: Леван Гачечиладзе, лідер “Нових правих” Давид Гамкрелідзе і лідер Партії майбутнього Георгій Маїсашвілі, а також представник четвертого кандидата — лідера лейбористів Шалви Нателашвілі. Опозиція заявляє про фальсифікації під час підрахунку голосів та протестує проти остаточних результатів виборів.

Центральна виборча комісія Грузії оприлюднила остаточні результати дострокових президентських виборів, які відбулися в країні 5 січня. Як і очікували, новий президент країни — Михайло Саакашвілі, який набрав майже 53 з половиною відсотки голосів виборців, а кандидат від Національної ради опозиції Леван Гачечиладзе — 25,69 відсотка. Після Едуарда Шеварднадзе Саакашвілі став другим у Грузії політиком, обраним удруге поспіль на посаду глави держави. Остаточний протокол відмовилися підписувати шестеро членів ЦВК від опозиційних партій. Утім, їхній демарш не вплинув на результат: протокол ухвалили простою більшістю голосів інші семеро членів комісії.

Та попри переконливу перемогу в першому турі, результат виборів засвідчив зниження популярності Саакашвілі чи не вдвічі: 4 роки тому за лідера Революції троянд проголосувало понад дев’яносто відсотків населення. Критики зазначають, що реформи Саакашвілі не враховують інтересів незаможних, і що він обмежує демократію. Тепер опозиція закидає йому ще й фальсифікацію виборів. Проведення другого туру — головна вимога акцій протесту, які відновилися одразу після оголошення остаточних результатів. Опозиціонери погрожують не допустити інавгурації. Наступний мітинг відбудеться 15 січня біля приміщення Громадського телебачення Грузії.

У свій спосіб протестує проти результатів виборів один із лідерів опозиції, екс-міністр оборони Іраклій Окруашвілі. Кілька днів тому він оголосив голодування. Зараз Іраклій Окруашвілі перебуває у паризькій в’язниці. Влада Франції розв’язує питання про його екстрадицію до Грузії або надання політичного притулку. На батьківщині опозиціонера звинувачують у спробі державного перевороту. Тим часом Михайло Саакашвілі, навіть не чекаючи на остаточні результати виборів, уже почав запрошувати гостей на свою інавгурацію. Вона відбудеться 20 або 21 січня. Він почав втілювати свої перші кроки на посаді президента: 50-денна програма подолання бідності, оновлення виконавчої влади на всіх рівнях та поліпшення відносин з Росією.

За матеріалами “5 каналу” підготував **Євген БУКЕТ**

ПОВЕРНЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ: ЦИФРИ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ

2008 року уряд Юлії Тимошенко планує повернути громадянам України знецінені вклади в Ощадбанку СРСР на суму в 20 млрд грн. 8 млрд уже передбачено державним бюджетом, 12 — планують додатково отримати від приватизації. Це в 5,3 раза більше, ніж було повернуто вкладникам за всі роки незалежності України. Якби держава продовжувала повертати борги зі швидкістю 50 грн. на рік, як це було за попередніх урядів, то загальний борг перед вкладниками можна було б погасити приблизно за 200 років. Уже 2008-го, за прогнозами, держава повністю розрахується приблизно з 60 % вкладників. Виплати почалися 1 січня.

З 20 млрд гривень 6 млрд виплатять “живими грошима”. Виплати готівкою складуть до 1000 грн. на особу, а це майже вдвічі більше, ніж погашено взагалі. 2 млрд грн. підуть на погашення заборгованості за житлово-комунальні послуги.

В Україні умови повернення заощаджень серед усіх країн колишнього СРСР одні з найкращих. Це стосується і співвідношення національної валюти, тобто гривні, та радянського рубля. Порівняно з сусідами, Україна має найкращий обмінний коефіцієнт. Він складає 1 рад. рубль = 1,05 грн. Цей курс уп’ятеро вищий (і відповідно, вигідніший для вкладника), ніж у Росії, в 35 разів, ніж у Казахстані, в 105 разів, ніж у Білорусі. У Росії виплачували 0,21 грн. за 1 рад. рубль, у Казахстані — 0,03 грн., у Білорусі — 0,01 грн.

В уряді добре розуміють, чому у відділеннях Ощадбанку утворюються черги, усвідомлюють мотиви, які викликають надмірне занепокоєння громадян. Люди надто довго, протягом сімнадцяти років, чекали повернення своїх трудових заощаджень, і досі в кращому випадку, часом з великими труднощами, отримували лише по 50 гривень щорічно. Відтепер повернення заощаджень — головний пріоритет нового уряду, який виконає всі взяті на себе зобов’язання, і кожний вкладник цього року обов’язково отримає тисячу гривень, хоч би коли він по неї звернувся. Реєстрація та виплати не обмежені в часі.

Виплата компенсацій підкріплюється комплексом антиінфляційних заходів. Тому вкладникам, які мають вклади більші, ніж тисяча гривень, додатково до тисячі гривень “живими” грошима буде запропоновано використати вклади на погашення заборгованості та поточну оплату за житлово-комунальні послуги, на розрахунки за навчання дітей та придбання товарів тривалого вжитку — телевізорів, холодильників, іншої побутової техніки. Цей крок створить додатковий попит на українські товари, сприятиме розширенню виробництва, а отже, і збільшенню зарплат, створенню нових робочих місць.

Уряд запропонує (але не змушуватиме) вкладникам залишити виплачені кошти на депозитних рахунках у банках під ринково конкурентний відсоток — 13,5 % у гривнях, 9,5 % — у валюті. Для порівняння: середня ставка по депозитах для фізичних осіб терміном на 12 місяців за останній тиждень склала 13,4 % в гривнях і 9,7 % — в доларах. Уряд не тільки повертає борги, а й створює можливість, аби фінансові ресурси можна було паралельно використати для кредитування української економіки через банківську систему.

За матеріалами мережі Інтернет підготував **Євген БУКЕТ**

У СЕЛИЩІ ШИШАКИ ВЧИНЕНО АКТ ВАНДАЛІЗМУ НАД ПАМ’ЯТНИМ ЗНАКОМ КИРИЛОВІ ОСЬМАКУ

Настя ТОПОЛЯ

У ніч з 27 на 28 грудня в Шишаках на Полтавщині було сплюндровано пам’ятний знак Президентові Української Головної Визвольної Ради (УГВР) Кирилові ОСЬМАКУ.

Вандали пошкодили меморіальну дошку з портретом К. Осьмака: очевидно, на неї кидали асфальтові брили й уламок бетонного бордюра.

Представники Шишацької районної організації Української народної партії та Організації українських націоналістів звернулися з відповідною заявою до правоохоронних органів.

Як повідомила голова Шишацької районної організації УНП, керівник фракції УНП у Шишацькій районній раді Наталя Коротич, окремі політичні сили висловлювали невдоволення появою в Шишаках пам’ятного знака видатному землякові. Зокрема, про нібито незаконність встановлення знака заявляли в місцевій пресі комуністи, хоч рішення про монументальне увічнення пам’яті К. Осьмака прийняла 5 грудня 2006 року Шишацька селищна рада. До того це питання двічі порушувалося на сесіях селищної ради, і саме депутати від КПУ й СПУ блокували ухвалення позитивного рішення.

Нагадаємо, що пам’ятний знак Кирилові Осьмаку відкрили в Шишаках 24 серпня 2007 року завдяки зусиллям та коштом місцевих патріотів, зокрема членів УНП.

Закінчення. Початок на с. 1

ЛЮБІМО ЗЕМЛЮ, ЯКА НАС ГОДУЄ!

А ось із другого краю України, росіянка за національністю. Послухай, Часе, і її.

Людмила Юзефчик, місто Стебник Львівської області:

“Добрый день, господин Яворивский! Я — русская, живу на Львовщине с четырехлетнего возраста, сейчас уже на пенсии. Здесь выросли мои дети, подрастают внуки. У меня — украинское гражданство. Значит, я — украинка! Выросла в русскоязычном окружении, а благодаря Национальному радио выучила украинский язык, позже помогло и общение.

І мені просто дивно, як таке могло статися, що на шістнадцятому році незалежності України на більшій частині її території майже не чути української державної мови. Деякі політики говорять, що так історично склалося. А чи справді не слід було б нам ознайомитися з історією держави, в якій ми живемо? Звичайно, знайомитися треба з історією справжньою, а не комуністичною. І тоді зрозуміємо, що українську мову забороняли до вживання указами на державному рівні в Російській імперії, а суржик — це захисна реакція народу для збереження рідної мови.

Але що робиться зараз? На телебаченні майже на всіх каналах проходять дні російської культури. Мені подобаються і я з задоволенням слухаю російські пісні, але ж ми живемо не в Росії, й українці також хочуть чути свої національні твори! Коли ж почнуться дні української культури і мистецтв в Україні? Чому українську пісню — душу народу, на землях якого ми живемо, закрито в золотій клітці за сімома замками? Коли ж знайдеться той лицар, який нарешті звільнить її? Народна мудрість стверджує: клин клином вибивають. А чи не варто було б нашим державникам прислухатися до неї і на державному рівні зобов’язати всі канали радіо і телебачення використовувати не менш як дві третини ефірного часу для програм тільки державною мовою? Це було б справедливо! Мене як росіянку дуже ображають симоненки і вітренки, які вважають росіян за розумових інфантів, що, живучи в Україні, нібито не можуть вивчити українську. Адже коли ми, росіяни, приїжджаємо жити до будь-якої іншої країни, то вивчаємо її мову, і від цього тільки збагачуємося! Пан Симоненко всіма силами домагається визнання російської мови другою державною, але ми зараз живемо в демократичній країні, де насильство не може бути підтримане, а саме насильницькими шляхами свого часу російську мову було впроваджено в Україні.

Ми живемо в демократичному суспільстві. І найбільше чомусь “опікуються” нашою демократією комуністи. Вони, як завжди, перекручуючи факти, паплюжать демократичні сили, президента, забуваючи про будь-які моральні принципи. Вони пречудово розуміють, що за це їх не відправлять у Сибір і не закатують у тюрмах, як це робили при комуністичному режимі.

Хочеться звернутися до всіх українців незалежно від національної належності: українці, любімо землю, яка нас годує! Поважаймо державу, в якій живемо! Шануймо себе і людей, що живуть поруч із нами, тільки тоді нас поважатимуть інші люди, інші держави”.

І ще один лист із найсвіжішої пошти.

Ганна Кириченко, село Успенка Онуфріївського району, Кіровоградщина:

“Пане Володимире, мені дуже подобається Ваша передача і хочеться й собі написать листа. Сіла писати, а тут по радіо виступає Симоненко і так уже “малює”, і навіть Бога згадує. Пам’ятаю давні роки, як комуністи за Бога карали учнів, вечерю забороняли на Святий вечір носить. Думаю, що Симоненко пізнувато народився, йому б жити в ті роки, коли комуністи ходили по дворах вишкрібати у людей з горщиків що було, зоставляли на голодну смерть, то, може б, і він побачив, як люди мерли з голоду, по сім душ в одній хаті лежало мертвих. А те, що йшло дорогою й упало, бо несила була встати, там так і додихали. Матері їли своїх дітей, мого братика людожери вкрали, та Господь його спас.

А скільки комуністи стріляли безневинних людей! Та скільки страшного можна згадувать! А Симоненко та той другий із ним пнуться до влади і до Росії, та ми ж недавно тільки вискочили з тої Росії, як плакали, раділи, що вже у своїм домі, а не в мачухи, що ми не раби, а на волі, вискочили голі й босі. А кому хочеться назад у Росію, то ворота відкриті: ідіть, будь ласка! Ми й доріжку прометемо — ідіть і не баламутьте український народ!

А за Ющенка я буду Бога молить, щоб не схибив, а ви, сини України, дружно беріться і боріться за Україну, за народ! Доведіть, що ви “не козли”, з’єднайтеся в одне і не будьте як Лебідь, Рак і Щука. Я з Кіровоградщини, мені 87 років, скінчила тільки три класи, багато пережила, як усе описать, то була б книжка.

Ганна Кириченко, з села Успенка Онуфріївського району на Кіровоградщині, де Ви, Володимире, були і є зараз нашим депутатом”.

Три жінки з різних країв України, листи яких я вибрав навгад, не вишукуючи навмисне. Та бачиш, Часе, всі вони про Україну. Як лиш люд наш зрозумів, що можна вільно думати і говорити вголос усе, що лежить на серці, — Україна заговорила і почала ставати самою собою — українською Україною.

Та озирнімося, братове, бодай через плече у рік, який, як рекли наші далекі предки, вже “за шелом’янем”. Одкипів, одбунтував й упокорено відходить в історію. Він такий густий подіями першорядної історичної величини, як дебелий вересневий соняшник, нашиханий насінням — аж лускається. Уперше в українській політиці нового часу було покарано політичних гендлярів і шулерів, які повірили: гроші в політиці — останній аргумент, що вирішує все. Так, вони викупили сіряків з останньої лави, взяли їх як військовополонених: без гонору й гідності, як мертві душі, для реєстру. І мертві потягли на дно живих. Дострокові вибори відбулися-таки, і невдахи-закупівельники продажних душ змушені були віддати владу, до якої так звикли, що й не вірили, що здатні віддати її комусь іншому. Впиралися до останнього, до смішного й карикатурного, але — віддали. І це — колосальний урок політичної моралі, хоч усі вже повірили в цілковиту аморальність української політики. Моральним виявився наш український народ, який одним вказав на куток, а іншим — на трон. Він виявився безстрашним суддею. Він, усвідомлюючи своє право на вибір влади, вирішив ще раз довірити свою долю патріотичним українським демократам, хоч уже був розчарований і в них, і в Президентові, якого обстояв на холодному і тривожному Майдані в 2004-му. Демократи майже вимучили свою коаліцію, знову мало не повторивши малоросійське безголів’я та псевдогетьманізм. Хто міг чекати від Івана Плюща — хитрющого, далекоглядного українського політичного дядька, який провів Декларацію як перший документ нашої Незалежності, що він відкотиться в зону ганьби і безпринципності під виглядом карикатурного “принципу”. Які страхувальні гальма відмовили в Івана Степановича на фініші його політичної кар’єри?

Та новий український уряд таки створено. І я хочу наголосити на цьому: вперше команда Юлії Тимошенко, ризикуючи, наражаючи себе на мінні поля, демонструє моральні принципи в політиці. Для багатьох наших співвітчизників ці принципи мають вигляд слабкості або дивацтва. Сказали, що поділять міністерські місця порівну з “Нашою Україною”, незалежно від результатів виборів і, набравши вдвічі більше голосів, ніж союзники, — дотримали слова. Обіцяли підтримувати опозицію як санітара влади — і відразу створили для неї оранжерейні умови. Обирайте комітети, які хочете, нате посаду першого віце-спікера. І це при тому, що коли вони були при владі — опозиції згортали зі свого столу “недоїдки”, які не могли заковтнути самі. Скажімо, віддали опозиції культуру, відрядивши наглядачем ненависника нашої культури Болдирєва, який готувався виселити до Сибіру Волинь і Житомирщину.

Усе це вже в минулому, братове. У складанні та прийнятті бюджету ми встановили рекорд Гіннеса. Тому маємо підстави вірити в себе, українці.

З такої нагоди я обсипаю вас усіх різдвяно-новорічним житомпашницею із печерських історичних пагорбів на всі сторони України! І нехай бодай одна зернина закотиться до вашої оселі й проросте 2008-ма великими радостями на ваш рід український.

Світлого вам Чола та Серця на кожен день нового року.

Ваш **Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ**

«ЗА НЕЇ ДУШУ ПОГУБЛЮ»

Ніна ГНАТЮК

Коли піднімаєшся на Тарасову гору в Каневі, схиляєш чоло не лише перед могилою національного генія і пророка, вустами й серцем повторюєш його нетлінні строфи, а й зупиняєшся у скорботі біля невеликого гранітного валуна, встановленого на місці самоспалення українського патріота Олекси Гірника. Те сталося морозної ночі 21 січня 1978 року.

Про подвиг Олекси Гірника з Калуша розповів мені Михайло Єфремович Іщенко, медик за фахом, добротворець, охоронець української мови і культури за велінням серця. Так сталося, що йому, черговому лікареві, довелося одному з перших побачити останки чоловіка, який згорів тієї страшної ночі на Чернечій горі, а також прочитати кілька аркушиків, розкиданих на снігу неподалік Тарасової могили. У тих саморобних листівках Олекса Гірник звинувачував радянську владу, тоталітарну систему в замовчуванні національних проблем, нищенні української мови і культури, приниженні людської гідності мільйонів людей, які народились на землі своїх предків, з молоком матері ввібрали в себе слово Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а в державі, “где так вольно дышит человек”, свідомим українцям затикають рота, змушують думати, розмовляти, молитися мовою поневолювачів.

Олекса Гірник здійснив самоспалення не в хвилину розпуки, не в мить духовного відчаю, не внаслідок депресії чи якоїсь страшної хвороби. Він осмислено готувався до цього непростого кроку, щоб бодай у такий страшний спосіб вдарити у дзвони пам’яті й совісті, розбудити приспаних комуністичною ідеологією співвітчизників, змусити їх задуматися над тим, чиї ми діти й онуки, на якій землі живемо, що залишимо у спадок своїм нащадкам.

Звичайно, було зроблено все, щоб про причини самоспалення Олекси Гірника ніхто не дізнався, щоб це ім’я ніколи не воскресло в людській пам’яті, не стало надбанням історії.

Та сонце незалежності розтопило обвуглені канівські сніги, вкрило духмяним рястом крутосхили, на яких розкидав листівки патріот з Калуша. І його душа озвалася не лише до земляків, а й усього світового українства рядками Кобзаря, якого він боготворив, закликом жити і боротися в ім’я України.

Олекса Гірник

1991 року Михайло Іщенко відвідав родину Гірників, вклонився могилі Олекси Гірника і його дружини Кароліни, познайомився з сином Євгеном, більше дізнався про життєву дорогу його батька.

Олекса Гірник закінчив українську гімназію у Станіславі, був членом української патріотичної організації “Сокіл”, ОУН і “Просвіти”. Зазнав усіх гіркот окупації, польських тюрем і радянських таборів. Його завжди обурювали намагання московитів жорстоко розправлятися з українським волелюбним духом, прагнення кремлівських вождів свою людиноненависницьку політику маскувати гаслами турботи про прийдешній комуністичний рай, свободу і рівність.

“От нате вам світове братерство людей, хватайте його обома руками, поки не пізно — з російською мовою, російською культурою. Всіх під себе силкуються підім’яти. Але по-їхньому не вийде. Світ розпізнає їх”, — говорив Олекса Гірник.

Після відвідин Калуша, Богородчан, близьких і рідних борця за українську незалежність Михайло Єфремович опублікував не одну статтю про подвиг Олекси Гірника. А 2004 року у Видавничому центрі “Просвіта” вийшла його книжка “Спалився за Україну”.

Мені не раз доводилося зустрічатися з цим невтомним дослідником історії Канівщини, підніматися з ним на Тарасову гору і слухати розповіді про одного з найвірніших нащадків Кобзаревого духу. Олекса Гірник був з найвідданішої когорти націоналістів. Його життєвим девізом було: “Здобудем Українську державу або згинемо у боротьбі за неї!”

Де б не був, що б не робив, він не покидав думати і боротися за незалежну Україну. Коли Олексу забрали до польського війська, після муштри говорив лише українською, читав рідною мовою газети і журнали, хоч це викликало лють у польських шовіністів у мундирах.

В одному з листів до рідних О. Гірник писав: “Остогидла осоружна польська армія. Хочу змінити конфедератку на мазепинку”. Зрозуміло, такий настрій польського жовніра не пройшов повз увагу таємної поліції. Його арештували перед строєм, на плацу. Як націоналістові й просвітянину, військовий трибунал присудив йому п’ять років ув’язнення. Після втечі з польської тюрми Олекса потрапляє в ще гірше пекло — його запроторили до катівні НКВС, а звідти — на вісім років до сталінських таборів.

Витерпів усе — голод, холод, наругу. І лише восени 1948 року повернувся додому. Та вже не застав живими ні матері, ні молодшої сестри. Брат Федір загинув на фронті. Чоловіка старшої сестри закатували у тих же таборах. Більшість однолітків-оунівців теж замордували енкаведисти. Отаке-то більшовицьке щастя чекало на Олексу після неволі.

Хотів піти в криївки УПА, та батько слізно просив: “На кого мене полишаєш, старого? Хто доглядатиме прадідівські могили?” Мусив влаштовуватися на роботу копачем на цегельному заводі. Робота, як у тюрмі: ледве не падав з ніг, копаючи глину та перевозячи тачки з нею. Але духом не змирився зі становищем раба. Поєднав свою долю з Кароліною, сусідською дівчиною, що повернулася з сибірської неволі. Виростили двох синів. У дітей виховували любов до української мови, народних звичаїв і обрядів, віру в необхідність побудови національної держави. Саме з уст батька чули сини про незламних Олексу Довбуша, Романа Шухевича, Симона Петлюру і Славу Стецько, багатьох інших борців за українську Україну. Батько був переконаний — сини здійснять його настанови. Як би зрадів пан Олекса, коли б почув, як його старший син Євген Гірник проголошував у парламенті незалежної держави клятву народного депутата України!

У своїй книжці “Спалився за Україну” Михайло Іщенко наводить спогади багатьох земляків про Олексу Гірника. Павло Терпак з Калуша відзначав, що пан Олекса обожнював Т. Шевченка, знав багато поезій з “Кобзаря” напам’ять. Разом з дружиною побував у Каневі. Боліло йому, що не всюди там чути рідну українську мову, а студенти-українці йдуть понад Дніпром і співають “Волга, Волга, мать родная…” Чи не в той час, дискутуючи з тими бездуховними молодиками, вислуховуючи образливі, ниці слова у відповідь, зродилася в ньому хвиля протесту? Чи не тоді подумки обрав це священне місце для самоспалення як самоствердження власної гідності, переконання, що він живим смолоскипом свого серця освітить дорогу багатьом українцям до жаданої свободи?

Місце самоспалення Олекси Гірника

Михайло Іщенко наводить рядки однієї з листівок, що є своєрідним духовним заповітом Олекси Гірника:

“Протест проти російської окупації на Україні! Протест проти русифікації українського народу! Хай живе Самостійна Соборна Українська держава! Україна для українців!

З приводу 60-річчя проголошення самостійності України Центральною Радою 22 січня 1918 р. — 22 січня 1978 р. на знак протесту спалився Гірник Олекса з Калуша.

Тільки в цей спосіб можна протестувати в Радянському Союзі?!”

У прощальному листі до дружини О. Гірник так пояснював свій вчинок: “Мій протест — то сама правда, а не московська брехня від початку до кінця. Мій протест — то пережиття, тортури української нації.

Мій протест — то прометеїзм, бунт проти насилля і поневолення”.

Таким був духовний заповіт Олекси Гірника нам, його нащадкам. Та чи почули його всі? Чи усвідомили, якою ціною постала на карті світу держава Україна, якими тернистими шляхами йшли українці до визнання рідної мови державною? Чи пам’ятають про тих, хто згорів, щоб освітити нашу дорогу до себе, своєї історії і мови, свого істинного призначення на світі?

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого
Бога,
За неї душу погублю!

Як засвідчує Михайло Іщенко, саме ці рядки підкреслив у “Кобзарі” справжній Герой України Олекса Гірник. І ствердив їх кожною миттю чесного і стражденного життя.

ЧОРНЕ РІЗДВО

Зиновій КАРАСЬ,
м. Коломия

— Якби-то, — думаю, — якби
Не похилилися раби…
Т. Шевченко

Того року довго не випадав сніг. Громіздкі колимаги облавників ще здалеку своїм гуркотом по нерівній замерзлій дорозі сповіщали тих, що сторожували коло шматка підвішеної залізничної рейки. І відразу морозяне повітря розрізав різкий, знайомий і страшний звук.

— Дзень, дзень, дзень, — кликав на сполох імпровізований дзвін, бо ж справжнього німці зняли.

— Облава!

Ховалося все, що могло заховатися. Залишалися на всяку непевність старі й діти. Село завмирало, лиш тривожно гавкали пси, де ще їх вдалося зберегти живими. Непевність і жах падали на село, як ржава мла. Здавалося, що навіть обтулені загатами хати тремтіли й маленькими вікнами сльозавили на такі грізні й страшні чотиригранні штики на довгих старих гвинтівках. Накочувалася лавина обшуків, допитів, побоїв, грабунків. Не одну загату розкидають, із стодоли викинуть снопи, зірвуть підлогу, розвалять піч, серед хати викопають яму, навіть витрясуть із горщиків вазонки, бо і там міг заховатися “бандера”.

Аж під кінець грудня раптом повалив сніг. Густий, лапатий. Вирівнював дороги, вколисував до сну поля і білизною маскував згарища на спалених обійстях.

Село Колоколин на славній колись Рогатинщині, що дала стільки свідчень безмежної любові й жертовності до рідного краю, — готувалося до сумного Різдва.

Бо кат червоний
Братів понищив нам рідних —
Сорок мілійонів чекає до бою —
Пімсти, пімсти! —

наспівували хлопчаки. Село спорожніло. Одні пішли, щоб стати осередком майбутньої української армії, інших, не навчених і неозброєних, погнали вмирати за інтереси червоної Москви на польських і німецьких полях, ще інші подалися на Волинь і в Чорний ліс, щоб стати на прю з новітніми завойовниками, ще хтось своєю кров’ю оббризкував і обливав стіни Станіславської тюрми, як-от син колоколинського отця Сеньківського Славко, що, здобувши гарну освіту, став душею сільської молоді. Вчив, виховував, своїм особистим прикладом стверджував найкращі риси синівства рідної землі.

І хто знає, чия доля краща: тих, чиї понівечені тіла вивезуть і прикриють дерном у Дем’яновому Лазу, чи твоя, — поїдеш, паничу Славку, на 25 літ рубати тайгу, добувати колимське золото, щоб залити ненаситну пельку червонозоряному монстрові.

Не будете ви, дорогі мої земляки, святкувати Різдво Христове 1945 року. Не засіватимуть хлопчики, не прийде молодь з Вертепом, не заколядують церковні браття і старенький ваш отець не відправить вам навіть утрені. Хтось із ваших-таки односельців донесе червоним катам, що в скелі, де колись добували камінь-алябастер, в глибоких штольнях, недосвідчені ваші хлопці, а з ними другий син о. Сеньківського Микола забарикадувалися для нерівного бою. Недосвідчені, бо не знали, який багатющий арсенал у їхніх переслідувачів, які й гадки не мали дотримуватися міжнародних конвенцій про незастосування того чи іншого виду озброєнь. Цілий гарнізон 350 червонопогонників з кулеметами, мінометами, навіть з гарматою накрив село. Те, що почалось у Колоколині, було ще хіба в час татарського лихоліття: розкидано всі обороги, перетрушено всі стодоли, всі закутки, перестріляно майже всіх псів. Тільки земля не давалася щупам — замерзла на кістку.

Всі спроби прорватися в скелю було відбито. Невдач зазнали спроби виставити поперед себе мешканців села, а з ними й отця Сеньківського. Биті до крові, до зламаних кісток селяни відмовилися лізти у скелю замість щита для червонопогонників. Шанували свого отця, що цілий свій вік ділив долю і недолю зі своїми вірянами. Не допомогла ні гармата, ні міномети. Настали найтяжчі дні, дні непевності, бо чомусь червоні гості перестали штурмувати скелю. Чекали…

Нарешті приїхало велике вантажне авто, на ньому — довгі металеві предмети. Ніхто досі такого не бачив. Це були балони з отруйним газом. Шлангами тяжкий газ — непереборний ворог — поповз у штольню. Другого дня солдати в протигазах виволокли тіла захисників. Загинули всі! Хто і з якої родини скористався юдиним грошем за цей диявольський злочин, мені не відомо.

За синів поплатилися родини: хто тюрмою, хто Сибіром, хто розстрілом. Родину о. Сеньківського вигнали з пробоства і до смерті він з доньками мешкав у добрих людей і сповняв свій душпастирський обов’язок ціною переходу в православ’я 1946 р. Жертвою впав його майбутній зять Михайло Якимів, пролежавши весь день у талому снігу над Дністром у селі Козари, під час облави. Помер у криївці під землею.

Разом із трупами зі скелі винесли знамениту бібліотеку Колоколинської читальні “Просвіти”.

Тіла отруєних забрали з собою, а найстрашнішого ворога большевицько-московського режиму — книжки — спалили під скелею, обливши пальним.

Сьогодні відбудоване, оновлене село Колоколин живе новим життям у незалежній Українській державі. І не всі онуки і правнуки знають, що у час лихоліття 40—50-х років село втратило понад триста своїх мешканців, і тільки про поодиноких відомо, де їхні кістки.

Мир вам, герої і жертви! І хіба що Господь збере нас усіх разом на останньому суді і воздасть по ділах їхніх жертвам і катам, і тим, що катам помагали, рабам тілом і духом…

“Чому мудреці так не люблять влади? — Бо люблять істину”.

«ПОВІСТЬ ПОЛУМ’ЯНИХ РОКІВ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА»: КРОК ПЕРШИЙ

Олександр БЕЗРУЧКО,
кандидат мистецтвознавства

Багато років тривають спроби розв’язати дражливе українсько-російське питання про перепоховання О. Довженка і передачу на Батьківщину його архіву: листів, щоденників, варіантів сценаріїв, виступів на різноманітних конференціях і зборах тощо, розпорошених по багатьох державних, відомчих і приватних архівах. Більшість документів зосереджена у Російській Федерації, де останні роки жив і працював український митець і куди, відповідно до тогочасних архівних нормативів, оригінали потрапляли або передавалися на цілком законних підставах.

Складність питання призвела до його розгляду на найвищому державному рівні. На виконання доручення Кабінету Міністрів України[1], викликаного Указом Президента України В. А. Ющенка “Про вшанування пам’яті Олександра Довженка”[2], яке передбачає залучати архіви до популяризації творчої спадщини О. П. Довженка, наприкінці 2006—початку 2007 рр. керівництво Держкомархіву надало відповідні доручення[3] Центральному державному архіву-музею літератури і мистецтв України та Центральному державному кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного щодо підготовки інформації для уряду України.

У рамках доручення Кабінету Міністрів України[4] протягом першої половини 2007 р. фахівці Державного комітету архівів України та Національної академії наук України збирали й опрацьовували інформацію щодо перебування документів О. П. Довженка. Зокрема, О. Безручко складав список російських і українських архівів, у яких зберігаються і можуть перебувати документи, пов’язані з життям і творчістю видатного українського митця.

Опрацювання цього списку (вивчення складу, кількості та змісту документів О. П. Довженка та правових засад їх перебування у даних архівах на підставі “Угоди про правонаступництво щодо державних архівів колишнього Союзу РСР”[5]) стало одним із пунктів технічного завдання на відрядження до Російської Федерації групи фахівців: директора ЦДАМЛМ України Л. В. Скрипки (керівник групи), завідувача відділу кіномистецтва і телебачення ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, члена Національної Ради з питань культури і духовності при Президентові України С. В. Тримбача та кінознавця відділу кіномистецтва і телебачення ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, кандидата мистецтвознавства О. В. Безручка.

Завдяки попереднім міждержавним домовленостям[6], українська група зустрічалася з керівництвом Федерального архівного агентства Російської Федерації — В. П. Тарасовим, а також кількох центральних архівів: Російського державного архіву літератури і мистецтва — Т. М. Горяєвою і Г. Р. Злобіною, Російського державного архіву соціально-політичної історії К. М. Андерсеном, В. М. Шепелєвим, Російського державного військового архіву В. І. Коротаєвим.

Із керівництвом Федерального архівного агентства Російської Федерації визначили робочу назву спільного українсько-російського проекту — “Повість полум’яних років Олександра Довженка”, який складатиметься з двох етапів:

1) 2007—2010 рр. — виявлення документів, пов’язаних із життям і творчістю О. Довженка. Протягом цього періоду буде підготовлено спільну базу даних знайдених документів;

2) 2009—2010 рр. — підготовка, добір та археографічне опрацювання документів для оприлюднення у збірнику документів, фахових національних виданнях та на сайтах Росархіву (http://www.rusarchives.ru) та Держкомархіву України (http://www.archives.gov.ua).

До цих видань планують внести досі не публіковані документи. Насамперед із Російського державного архіву літератури і мистецтва, які за заповітом дружини О. Довженка Ю. Солнцевої здано “на цілком закрите зберігання терміном на 50 років”[7], тобто до середини 2009 року. Як було з’ясовано під час відрядження, до “закритої частини” належать справи 2081 фонду — №№ 112, 113, 115, 116, 128, 130, 131, 132, 134-139, 141-166, 170, 172-174, 180, 213, 253, 269, 272, 395, 397, 511, 523, 524, 585-589 та щоденники і записники О. П. Довженка.

Частина архівних справ О. П. Довженка ще й досі залишається засекреченою не лише у Російському державному архіві літератури і мистецтва. Про перспективність пошуку у цих архівах може свідчити те, що у Російському державному військовому архіві знайдено не відомі раніше документи закордонних спецслужб, що безпосередньо стосуються О. Довженка.

О. Безручко, Т. Дудко, С. Тримбач

У трофейному фонді французької розвідки “Сюрте” віднайдено справу на мікроплівці “Відомості про перевірку політичної “благонадійності” членів одеської кінематографічної студії, які тимчасово перебувають у Парижі — росіян Довженка Олександра і Юлії Солнцевої”[8] від 25 серпня 1930 року, в яких зафіксовано деталі закордонного відрядження 1930 року О. Довженка, Ю. Солнцевої, Д. Демуцького та С. Ореловича.

Згадано Довженка і в документах польської секретної служби “Дефензиви” — “Агентурному донесенні агентів польської розвідки “Валь”, “Б-К”, “Гриша”...”: “Надзвичайно характерно, що особисто Сталін... вважав за потрібне викликати до себе українського кінорежисера Довженка і замовити йому “як партійний наказ” крутити фільм під назвою “Український Чапаєв”. Одночасно Сталін звернувся в ЦК КПУ з листом, в якому зазначив, що слід записати на грамофонну платівку українську народну пісню у виконанні найкращих ансамблів, хорових капел, бандуристів і соло. Цей лист викликав фурор у колах, близьких до ЦК КПУ...

Для того, щоб ще більше підкреслити свою увагу до українських справ і зробити це цілковито перед усіма, Сталін використав церемонію роздачі орденів діячам радянської кінематографії, і, коли черга дійшла до Довженка, подав репліку схвального характеру щодо української кінематографії, додавши, що “За Довженком ще боржок — дайош українського Чапаєва!”[9]

Не менш цікавий і той факт, що принаймні у другій половині тридцятих років спецслужби нацистської Німеччини вели окрему справу на О. Довженка. Підтвердження цього — картка “РСХА — Гестапо”, у якій зазначено: “Довженко Олександр. Режисер і Ordenstrager (нім. — орденоносець, кавалер ордена) 6.12.38. Виступ 28 листопада 1938 року на київському мітингу інтелігенції на київському стадіоні з приводу єврейських погромів в Німеччині...”[10]

Спочатку виникла версія, що гестапо у другій половині 30-х років вело спостереження за всіма Ordenstrager, проте картки на іншого українського режисера-орденоносця І. П. Кавалерідзе не знайшли. Припущення, що вона могла загубитися, малоймовірне, оскільки до трофейних німецьких військових архівів було особливо ретельне ставлення. Варіант із практикою, яка існувала у другій половині сорокових років — розпорошення трофейних документів по різних радянських архівах — у цьому випадку теж видається малоймовірним.

Отже, завдяки знайденим документам можна стверджувати, що О. Довженко перебував під пильною увагою не лише радянських спецслужб, а й іноземних розвідок.

Про перспективність копіткого пошуку в досі закритих військових архівах (РДВА, Центральному архіві Міністерства оборони Російської Федерації), Галузевому державному архіві тощо) можуть слугувати такі факти біографії О. Довженка:

◆ під час Першої світової війни молодого Олександра Довженка двічі оглянула медична комісія і визнала непридатним до військової служби за станом здоров’я, про що і зазначено в “Автобіографії”: “В старій армії не був”.[11] У Російському держархіві літератури і мистецтв знайдено “Довідку про звільнення О. П. Довженка від військової повинності” від 15 липня 1917 р. “Житомирська повітова по військовій повинності присутність

Липня 15 дня 1917 р. № 6248
Житомир

ДОВІДКА

Дана ця довідка в тому, що білобілетник Олександр Петрович Довженко вдруге піддавався огляду в порядку закону 18 листопада 1915 року і по огляду присутністю 16 червня 1917 року визнаний не придатним до військової служби за ст. 66 росп. біл. літ. А”.[12]

Отже, у військових архівах повинні зберігатися справи двох медичних оглядів Олександра Довженка.

◆ під час громадянської війни, за даними ГДА СБ України, воював у петлюрівській армії: “Довженко, как участник петлюровской армии в 1918 году в Сосницком районе Черниговской области принимал активное участие в борьбе против частей Красной армии”.[13]

◆ за даними самого Олександра Довженка, який з невідомих причин промовчав про службу під час громадянської війни в дивізії Миколи Щорса, працюючи над картиною “Щорс”, проте через двадцять років, в “Автобіографії” до свого шістдесятиріччя, зазначив: “В Червоній армії служив добровільно в дивізії Щорса викладачем школи при штабі”.[14]

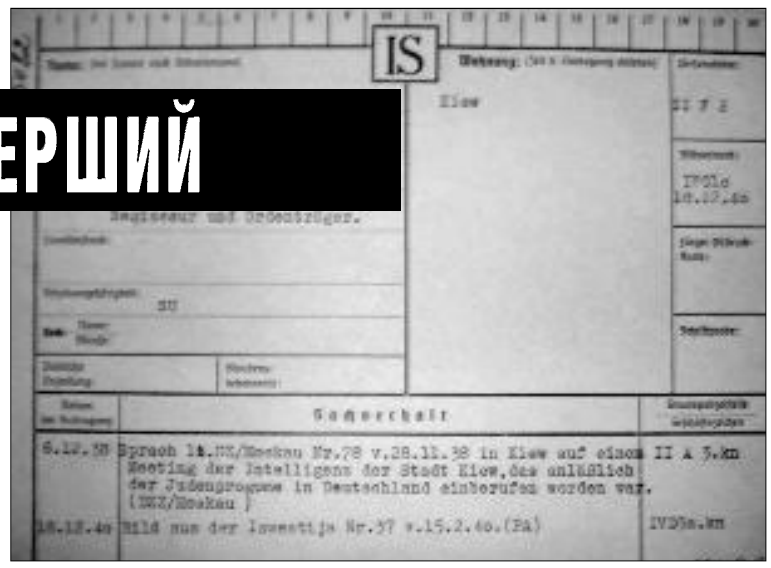

Документ зі справи О. Довженка в гестапо

◆ одягнув військову форму під час так званого “приєднання західноукраїнських земель”: “Восени 1939 року під час визвольної війни за возз’єднання Західної України та Західної Білорусії я пропрацював в Галіції близько двох місяців в якості політпрацівника і керівника операторської групи”.[15]

◆ брав участь у Великій Вітчизняній війні, мав військове звання.

Надзвичайно перспективним видається залучення до реалізації проекту “Повість полум’яних років Олександра Довженка” архівів українських і російських спецслужб: ГДА СБ України, Галузевого державного архіву зовнішньої розвідки України, Центрального архіву Федеральної служби безпеки; Архіву зовнішньої політики Російської Федерації, Архіву Управління Федеральної служби безпеки у м. Москві та Московській області тощо, в яких зберігаються не друковані раніше документи, пов’язані з життям і творчістю О. Довженка.

Опрацювання фондів колишніх партійних архівів, як-то РДАСПІ (колишній Російський центр збереження й використання документів новітньої історії, за радянської доби — Центральний партійний архів ІМЛ при ЦК КПРС) принесло позитивні результати — у фонді № 386 “Л. З. Мехліс” знайдено виступ О. Довженка на нараді кіноробітників у редакції “Правди” від 23 листопада 1935 року[16]. Найцікавіші документи віднайдено у фонді № 558 “Й. В. Сталін” — “Сценарій кінокартини Довженка О. “Щорс” з правками Сталіна Й. В.; листи Довженка О. на ім’я Сталіна Й. В. про фільм “Щорс”[17].

Крім того, відбулися зустрічі з людьми, які знали О. П. Довженка. Під час більш ніж тригодинної зустрічі з небожем Довженка Тарасом Миколайовичем Дудком, який нещодавно отримав статус єдиного офіційного доглядача могили О. Довженка на Новодівичому цвинтарі Москви, було розглянуто аспекти повернення архівів, зокрема попередньо домовлено про можливість передачі до ЦДАМЛМ України документів із приватного зібрання О. Довженка, що сьогодні перебувають у його власності; обговорено проблеми перепоховання митця в Україні, уточнено деталі, що могли бути відомі лише членам родини, отримано інформацію щодо інших родичів митця — внучатого племінника Валерія Івановича Запорожця, ще одного небожа Олександра Миколайовича Дудка та колишнього особистого водія Василя Дем’яновича Москалева. О. Безручко зустрічався з відомим кінорежисером українського походження Роланом Петровичем Сергієнком, який поділився спогадами про навчання у режисерській майстерні ВДІКу під орудою О. П. Довженка.

Проект дуже перспективний, проте для його реалізації потрібно у державному бюджеті України виділити цільові кошти на відрядження співробітників Держкомархіву України та НАН України до архівів Російської Федерації, щоб вивчати документи, пов’язані з життям і творчістю О. П. Довженка, та виготовити їхні цифрові копії.

Отже, сподіваємося на успішний розвиток проекту “Повість полум’яних років Олександра Довженка”, що дасть змогу нам відкрити справжнього Довженка, а митцеві, навіть після смерті, повернутися в Україну.

Далі буде.

---

[1] Доручення Кабінету Міністрів України № 48132/502/1-06 від 5 грудня 2006 року.

[2] Указ Президента України В.А.Ющенка № 998 “Про вшанування пам’яті Олександра Довженка” (п.2) від 24 листопада 2006 р.

[3] Наказ Держкомархіву України № 164 “Про участь державних архівів у виконанні Указу Президента України В.А.Ющенка № 998 від 24 листопада 2006 року “Про вшанування пам’яті Олександра Довженка”.

[4] Доручення Кабінету Міністрів України № 48132/514/1-06 від 15 березня 2007 року.

[5] Угода про правонаступництво щодо державних архівів колишнього Союзу РСР від 6 липня 1992 р.

[6] “Протокол про спільні проекти Державного комітету архівів України та Федерального архівного агентства Російської Федерації”, “Угода між Урядом України та Урядом Росії про співробітництво в галузі культури, науки і освіти” від 26 червня 1995 року, “Угода про співробітництво між Федеральною архівною службою Росії та Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України” від 24 грудня 1998 року.

[7] РГАЛИ, Ф. 2081, Заявление Заслужен. Арт. Республики Ю.Солнцевой от 4 апреля 1959 г.

[8] Відомості про перевірку політичної “благонадійності” членів одеської кінематографічної студії, які тимчасово перебувають у Парижі — росіян Довженка Олександра і Юлії Солнцевої від 25 серпня 1930 року. — РДВА. — Ф. 1. — Оп. 27. — Спр. 9372. — Арк. 1-6.

[9] Агентурне донесення агентів польської розвідки “Валь”, “Б-К”, “Гриша” про політичний і економічний стан Радянської України. — РДВА. — Ф. 453. — Оп. 1. — Спр. 55. — Арк. 296.

[10] Картка Гестапо — РСХА на режисера-орденоносця Довженка Олександра. — РГВА. — К-15.— Спр. 5082. — Арк. 1.

[11] ЦДАМЛМ України, Ф. 690. — Оп. 4. — Спр.115. — Арк.48.

[12] Довідка про звільнення О.П.Довженка від військової повинності від 15 липня 1917 р. — РДАЛМ. — Ф. 2081. — Оп. 2. — Спр. 184. — Арк. 1.

[13] Довідка начальника 2-го відділу УДБ НКВС УРСР Ткаченка про О. Довженка. Червень 1940 р. — ГДА СБ України. — Ф. 11. — Спр. С-836. — Т. 1. — Арк. 296.

[14] Довженко О. П. Твори: У 5 т. — К.: Дніпро, 1983. — Т. 1. — С. 24.

[15] Довженко О.П. Автобіографія. З коментарем 2 травня 1940 р. — РДАЛМ. — Ф. 2081. — Оп. 1. — Спр. 381. — Арк. 27.

[16] Стенограма наради кінопрацівників в редакції “Правди” 23 листопада 1935 р. — РДАСПІ. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 62.– Арк. 1-85.

[17] Сценарій кінокартини Довженка О. “Щорс” з правками Сталіна Й. В.; листи Довженка О. на ім’я Сталіна Й. В. про фільм “Щорс” . — РДАСПІ. — Ф. 558. — Оп. 11. — Спр. 164. — Арк. 1-143.

МОВНИЙ ПРОРИВ?

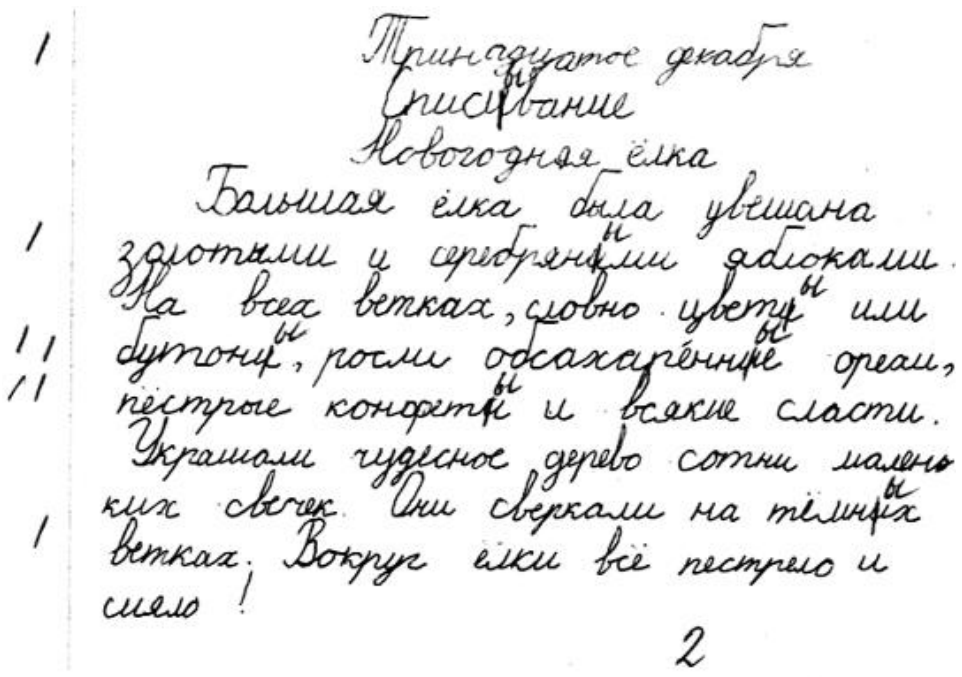

Тринадцатое декабря
Списывание
Новогодняя ёлка
Большая ёлка была увешана
золотыми и серебряными яблоками.
На всех ветках, словно цветы или
бутоны, росли обсахарённые орехи,
пёстрые конфеты и всякие сласти.
Украшали чудесное дерево сотни малень-
ких свечек. Они сверкали на тёмных
ветках. Вокруг ёлки всё пестрело и
сияло!

2

У “Методичних рекомендаціях щодо вивчення української (рідної) мови у 2006/2007 навчальному році” визначено: *“На сучасному етапі розвитку освітньої системи велика увага приділяється особистісній зорієнтованості навчально-виховного процесу, створенню ефективної системи плекання, розвитку та якнайповнішої реалізації природних здібностей школярів, зокрема, здібностей мовно-літературних”*. Якраз про “ефективність” плекання і “найповнішу реалізацію” мовних здібностей школярів і говоритиму. Окреслю проблему. Дитина отримала двійку з російської мови: припустилася семи помилок у контрольній роботі. Ось тільки сварити дитину нізащо. Адже ці помилки — наслідок сьогоднішньої політики мовної освіти в Україні, а не помилки учня 3-го класу, наслідок запланованої дебілізації, яку в положеннях Національної доктрини розвитку освіти чомусь названо “мовним проривом”. Людині властиво прагнути органічності й цілісності мовного середовища, натомість наших дітей навчають в умовах постійного переключення з коду на код, що, на думку В. Радчука, працівника Інституту української мови НАНУ, викликає втому й хворобливе сприйняття в довкіллі всього, що має риси будь-якої самобутності: перемінне блимання мов пригнічує і паралізує. Я аж ніяк не проти викладання іноземних мов у школі, та хіба ж так важко зрозуміти, що методичні підходи до вивчення мов мають бути різні, а вивчення іноземної повинно ґрунтуватися на досконалому знанні рідної мови. Зазирнімо у щоденник третьокласника. На тиждень маємо: чотири уроки англійської мови, три уроки російської, три — української. І плюс факультативне заняття з іноземної. Ось що з цього приводу думає колишній міністр відповідної інстанції: “***Давайте дамо*** (виділення моє — *Ю. Д.*) *відповідь на одне запитання: у чому полягає завдання освіти? Відповідь проста: завдання освіти таке: виховати справжню людину, патріота, громадянина, особистість*”. Постає низка питань: патріота якої держави виховує сучасна школа? Яка “справжня людина” з погляду С. Ніколаєнка? Наскільки виправданий для виховання “справжньої людини” такий непропорційний розподіл навчального часу? Чим мотивується надання переваги вивченню іноземних мов у початковій школі? Як називається отой триголовий змій — мовне страшидло, яке ходить у шкільних коридорах, чи не **укруслиш** (термін В. Радчука)? Виявляється, що “*такий підхід відповідає віковим особливостям, адже дитина саме в ранньому віці краще засвоює мову, тому це має бути справжній мовний прорив у практичному володінні іноземними мовами*”. А коли ж буде “прорив” у володінні рідною мовою? Чи таке передбачають там, у Міністерстві освіти і науки? Передбачають. Треба лише визначитися з поняттями “рідна мова” і “рідна мова для міністрів”. Саме про це 29 серпня 2007 року на прес-конференції у Вінниці й повідомив пан Ніколаєнко: “*Що стосується того, що “з гарячої голови” суцільно скасували вивчення російської мови, то сьогодні школи до цього масово повертаються. Навіть на Галичині окремі навчальні заклади повернулися до вивчення російської мови*”. На думку екс-міністра, широке вивчення російської мови в українських школах — позитивне явище, адже “*російська мова є мовою Організації об’єднаних націй, мовою великої кількості користувачів у Інтернеті, мовою багатьох інструкцій з експлуатації технічних засобів*”. Отже, інструкції з експлуатації технічних засобів сьогодні визначають напрями розвитку освіти, мовної зокрема. Просвітилися. А два роки тому цитований автор присягався робити “*...все, що йтиме на користь нашій вітчизняній системі освіти*”. Мабуть, заступаючи на посаду, йому ніколи було читати Постанову Кабміну України № 1546 від 2 жовтня 2003 р. “Про затвердження Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки”, виконання якої має забезпечити: практичну реалізацію статті 10 Конституції України щодо всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя; розширення функціонування української мови у засобах масової інформації, сфері культури, освіти та науки; розвиток мережі дошкільних, загальноосвітніх, вищих навчальних закладів для безперервного виховання і навчання українською мовою; стимулювання вивчення української мови учнями, студентами та іншими громадянами України.

До 2010-го залишилося два роки. Упевненими кроками наближаємося до мети. До речі, контроль та координація виконання Програми покладається на МОН.

А поки в державі “створюють” належні умови для “*розвитку і розширення сфери функціонування української мови, виховання шанобливого ставлення до неї, формування патріотизму у громадян України*”, діти отримують двійки. За те, що не вміють писати (а головне — мислити) чужою мовою, дарма що “інструкції з експлуатації технічних засобів” писано по-російському. Наведу типові помилки, які трапляються в зошитах з російської мови учнів початкових класів, а висновки робіть самі. Про “мовні прориви”. Коли діти говорять і пишуть “двадцять перше ноября” і “домашня работа”. І про цілеспрямоване калічення свідомості найменших громадян нашої держави. Ось типові учнівські помилки: собірайтесь, дание, пасажир, снєг, робота, єго, показуєт, позно, білінка, встанєш, колектив, Ємма, колосся, крилья, щастье, за приказом, розцвёл цветок, смиялися з меня, река замьорзла.

А ось ще приклад “шарпання” між двома мовними світами, вже з зошита з української мови: щчастя. Про що ж думав отой школярик, виводячи на папері таке новоутворення, а по суті — підписуючи вирок системі мовної освіти в Україні?! А те, що дитина думала (згадувала, вагалася, обирала правильний варіант) над правописом слова, цілком очевидно. І про що думають дяді, які стверджують, що вивчення іноземних мов (російської зокрема) у молодшому шкільному віці — неоціненне благо? Чи повинно це відбуватися за рахунок української мови? Скільки мов знаєш — стільки разів ти людина. А коли людина не знає нормально жодної мови й змушена постійно перебувати в умовах стресу, щоразу перемикаючи мовний код, скільки ж тоді в Україні людей? Мови конфліктують між собою. Паралельне вивчення споріднених мов (а мова — знаряддя думки, запорука розвиненого мозку) лише утруднює і навіть гальмує процес мислення. Дво- чи тримовна особа частіше не знає і половини (третини) мови, не здатна висловити найтонші відтінки почуттів, це вже не мовна, а напівмовна особистість. Годі від такої людини чекати високого злету думки й творчого осяяння. О. Потебня вважав, що навчати дітей іноземної мови з пелюшок — робити з них напівідіотів, живі пам’ятники безглуздя й душевного холопства батьків. У медицині подібне явище називається коротко — шизофренія, тобто розщеплення психіки, роздвоєння особистості, в основу чого і покладено дво(багато)мовність. Ось і виявляється, що замість “*розвитку та якнайповнішої реалізації природних здібностей школярів*” школа серійно випускає експортний товар, напіврозвинений мовно і розумово плебс, що здатний коритися волі колонізаторів, за копійки виконувати брудну роботу по закордонах.

І все-таки погоджуюся із твердженням екс-міністра про головне завдання освіти — розвивати особистість. Але розвивати її треба в рідномовному середовищі, забезпечивши нації згуртованість, культурну цілісність, можливість поступу. Тоді й чужі говірки опанувати буде нескладно. А поки що маємо “щчастя” непорозуміння, невизначеності й непевності й аж ніяк не “мовного прориву”. А ще — двійки. Тож нехай їх поставлять у щоденник не учневі й не вчителеві, а тим, хто розробляє відповідні програми й визначає курс національної освіти.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

МІНІСТРОВІ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВАКАРЧУКУ ІВАНОВІ ОЛЕКСАНДРОВИЧУ

Ласкаво просимо до “української” школи

Шановний пане міністре!

Освіта має бути повноцінною — національною, а навчати й виховувати дітей треба мовою свого громадянства — українською. Проте в Запоріжжі, всупереч здоровому глузду й Конституції, ще треба пошукати школу, в якій дитина могла б реалізувати своє право вчитися мовою свого народу і своєї країни. Офіційно більшість шкіл у нашому Хортицькому районі — українські. Але швидше на папері, ніж насправді. У цьому легко переконатися, зайшовши в будь-яку з них: марно сподіватися почути українське слово від адміністрації, вчителів, тим більше — учнів. Бібліотека обслуговує російською, позакласна робота ведеться російською, спілкуються вчителі з батьками знов-таки мовою сусідньої держави. Деякі педагоги навіть дозволяють собі проводити заняття російською мовою.

У школах нашого району українській мові як мові навчання відведено 45 хвилин уроку — не більше. Мова ж виховання — російська. Переходячи на російську мову в позаурочний час, учителі виявляють неповагу до державної мови, подають приклад псевдопатріотизму, вчать своїх вихованців лицемірства й пристосуванства.

Мій син українець, росте в українській родині, думає і розмовляє українською. Але щоразу, приходячи до школи, мусить забувати рідну мову й розмовляти мовою Росії, бо навчається, на жаль, у російській школі (є в нас і такі заклади). Перевівши дитину в українську школу — школу абсурду, не впевнена, що вчиню краще. З приводу переведення дитини я зверталася до директорів кількох шкіл: “У вашій школі навчають українською мовою?” — “Да, в нашей школе учат на украинском языке”. Хочу, щоб мій син зростав в українському оточенні.

Конституція не зобов’язує громадян вільної України розуміти колоніальні мови, а тим паче — здобувати ними освіту. Видатні мовознавці В. Гумбольдт і О. Потебня, педагоги Я. А. Коменський, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко були категорично проти вивчення іноземних мов у ранньому віці. Філологам давно відомо, що енергетика мов конфліктна, і під час змішання провокує у свідомості неспокій, безлад і сум’яття, пригнічує особистість.

Мій син, як і більшість у його третьому класі, плутає в зошитах літери двох абеток. Як результат — погані оцінки, які травмують дитячу психіку. Син не хоче ходити до такої школи.

Звертаюся до Вас, Іване Олександровичу, з проханням надати моїй дитині та тисячам юних запоріжців шанс зростати гідними українцями, **забезпечивши можливість навчатися в повноцінній українській школі**. Поверніть Запоріжжю українську освіту!

Прошу вилучити російську мову з переліку навчальних дисциплін у школі як зайву, а ще більше — як шкідливу для повноцінного мовного (а відтак — розумового) розвитку особистості, як стимул для роздвоєння психіки і розколу нації, як фактор насильства, приниження й поневолення.

А ще прошу подбати про практичну реалізацію статті 10 Конституції України й завдань “Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки”, запровадивши систему покарань за порушення передбаченої законом мовної дисципліни з боку освітян.

З повагою і надією
на справедливість
Юлія ДЕМ’ЯНОВА,
викладач англійської мови
Запорізького педагогічного
коледжу

“Моральність закінчується там, де не несуть відповідальності за вчинки”.

«СЛОВО ПРОСВІТИ» МАЄ НОВУ АДРЕСУ В ІНТЕРНЕТІ

Євген БУКЕТ,
веб-редактор “Слова Просвіти”

На початку ювілейного для “Просвіти” 2008 року відкрито оновлений Інтернет-сайт тижневика “Слово Просвіти”. Окрім нового дизайну і нових можливостей порталу “Слово Просвіти” отримало і нову адресу у “всесвітньому павутинні”. Відтепер шанувальники нашого видання мають змогу читати його за адресою http://slovoprosvity.org.ua

Найближчим часом сайт поповниться галереєю фоторепортажів і цікавою інформацією про історію та сучасне життя газети.

Усі відвідувачі сторінки можуть зареєструватися і залишити свій коментар на “Просвітянському форумі”, а незабаром коментарі можна буде залишати після кожної статті навіть анонімно. Наразі ж деякі розділи все ще перебувають у стадії розробки, проте відвідувачам уже доступні статті перших цьогорічних номерів.

За старою Інтернет-адресою http://slovoprosvity.com.ua доступний архів тижневика за попередні роки.

Підбиваємо підсумки опитування, проведеного серед читачів веб-сторінки торік. На запитання **“Що має стати провідною темою газети?”** було запропоновано десять варіантів відповіді. Голоси читачів розподілилися так:

1. Літературні й мистецькі рубрики — 16,47 %.
2. Новини просвітянського життя — 12,72 %.
3. Фоторепортажі — 12,43 %.
4. Авторські матеріали журналістів “Слова Просвіти” — 12,14 %.
5. Поезія й прозові твори — 10,69 %.
6. Наукові матеріали — 9,83 %.
7. Життя українців за кордоном — 8,96 %.

Непотрібними на сторінках всеукраїнського культурологічного тижневика Інтернет-користувачі вважають рубрику “Політика”, матеріали соціально-економічної тематики і з поміткою “далі буде” — вони набрали найменшу кількість голосів. Відтепер опитування на сайті газети стануть щомісячними, їхні результати, а також новинки “просвітянського” Інтернету регулярно висвітлюватимуться на сторінках тижневика.

ЧИ БУДЕ В СУМАХ «УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ»?

Уже багато років українська громада Сум добивається від влади створення біля пам’ятника Тарасові Григоровичу Шевченку, за адресою Червона площа, 6 “Українського дому”. Про перипетії довкола цієї справи розповідає голова Сумського обласного об’єднання “Просвіти” Олексій ШЕВЧЕНКО.

— Бути “Українському Дому” чи ні? — вирішували на останніх двох сесіях депутати Сумської міської ради. Якими були ці рішення?

— Проти “Українського дому” біля пам’ятника Т. Г. Шевченку проголосувала майже вся фракція БЮТ, яка складає близько половини депутатів міськради, а очолює її колишній перший секретар Зарічного райкому комуністичної партії в Сумах, а нині секретар Сумської міської ради та керівник фракції БЮТ Петро Гученко. А ще фракція міського голови Геннадія Мінаєва “Нічний дозор”. Одноголосно проти “Українського дому” були також реґіонали і комуністи.

Підтримали українську громаду лише депутати фракції “Наша Україна”.

— І кому ж віддали приміщення?

— Приміщення віддали під приватизацію підприємцеві Євгену Положію (який розмістив у ньому свою приватну російськомовну газету “Панорама”), порушивши законодавство. Рішення опротестував прокурор міста.

Передноворічна сесія Сумської міської ради, на якій знову розглядали це питання, була неспокійна. “Просвіта” разом з іншими національно-патріотичними організаціями пікетувала міськраду, підтримуючи протест прокурора, вимагаючи не допустити приватизації згаданого будинку.

На ранковому засіданні депутати задовольнили протест прокурора. А на вечірньому — знову дозволили підприємцеві Є. Положію приватизацію приміщення. І знову з порушенням законодавства. Представники української громади вкотре звернулися до прокуратури й до суду. Протистояння триває.

— Створення “Українського дому” в Сумах має давню і драматичну історію…

— Після розгрому перед війною органами НКВС українського життя в Сумах, під час фашистської окупації в місті існував “Український дім” за адресою Українська площа, 17. У цьому будинку, в самому центрі міста, були українська гімназія, школа перекладачів, школа вишивки, працювало багато гуртків, часто збиралося чимало людей. Це був відомий у місті осередок відродження української духовності та культури. Дізнавшись про антифашистську діяльність його активістів, німецькі окупанти спалили їх живцем. Тоді ж загинув і організатор “Українського дому”, колишній учитель фізики школи № 4, в’язень НКВС, директор приватної гімназії в роки війни, голова “Просвіти” та ОУН у Сумах Семен Семенович Сапун.

— Кілька років тому українській громаді вдалося домогтися підтримки тодішньої влади щодо створення у центрі міста за адресою Червона площа, 6, “Українського дому” .

— Колишній голова обласної держадміністрації Володимир Щербань із цього приводу видав доручення № 38, п. 11 від 25. 10. 2000 року. Тодішній міський голова О. Андронов своїм розпорядженням теж підтримав нашу ідею та проект відродження в Сумах “Українського дому”.

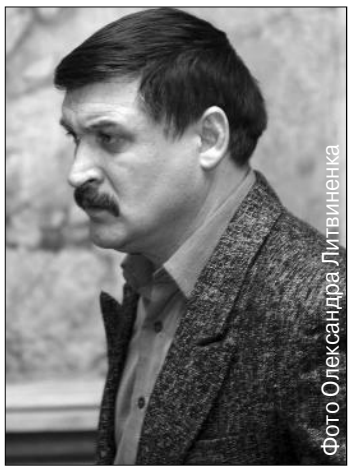
Фото Олександра Литвиненка

Планували зробити це на основі товариства “Просвіта”, використовуючи додаткові площі в цьому ж будинку. Проте всі організації, крім “Просвіти”, з будинку виселили. Про це міська влада повідомляла листом від 26. 09. 2001 року. Але у зв’язку з повною відсутністю фінансування реалізація проекту загальмувалась.

А згодом приміщення відібрали й у “Просвіти”, яка розташовувалась тут із 1993 року. Та обласному об’єднанню все ж вдалося повернути частину своєї площі.

Тоді спалахнула боротьба і за “Український дім” у цьому будинку. Українську громаду підтримали попередні керівники обласної держадміністрації, теж представники “НУ”, — тодішні в. о. голови ОДА Володимир Сапсай та його заступник Олександр Лаврик. Нинішні керівники ОДА в боротьбу за “Український дім” не втручаються, мотивуючи це тим, що їхня влада на місто Суми не розповсюджується.

Після помаранчевої революції Сумське обласне об’єднання ВУТ “Просвіта” неодноразово зверталося до в. о. міського голови Сум соціаліста Сергія Клочка, пізніше — до голови міста Сумми Геннадія Мінаєва з проханням повернути приміщення для створення “Українського дому”. На жаль, відповідей не отримали.

А в грудні 2006 року стало відомо, що цей та сусідній будинки пропонують під комерційну оренду та продаж…

— Чи підтримали “Просвіту” інші громадські організації?

— Керівники сорока трьох міських громадських організацій, творчих спілок та політичних партій листом звернулися до мера міста з проханням надати згадані площі під створення в Сумах “Українського дому”. Відповіді не одержали…

Під час переговорів міський голова Г. Мінаєв та секретар Сумської міської ради П. Гученко запевнили, що на наступній сесії долю згадуваних двох будинків, розташованих поруч, вирішувати не будуть, і що вони не проти “Українського дому” біля пам’ятника Т. Г. Шевченкові.

Пікетування припинили. Але на наступній сесії будинок за адресою Червона площа, 6-а віддали приватним підприємцям під приватизацію для магазину і кафе. Другий поверх приміщення за адресою Червона площа, 6 здали в оренду підприємцеві Є. Положію майже без конкурсу. Потім дозволили його приватизацію.

— Тобто в центрі, біля пам’ятника Шевченкові, міська влада не хоче бачити “Українській дім”?

— Сумська міська рада все ж видала розпорядження про створення в Сумах “Українського народного дому”. Створила ініціативну групу — раду. Нікого з просвітян до неї не включили. Рада вже подала й першу пропозицію: облаштувати “Український дім” на вулиці Прокоф’єва, якнайдалі від центру…

P. S. *Чи буде “Українській дім” біля пам’ятника Тарасові Шевченку? І чи буде він у Сумах взагалі?..*

КОМУ Ж ЗАВАЖАЄ «ПРОСВІТА». що на її офіси чинять бандитські напади?

Своєрідний “подарунок” отримали нещодавно просвітяни Чернігова — черговий напад на офіс обласної “Просвіти”.

Фото Петра Антоненка

Будинок обласної “Просвіти” — одна з небагатьох добрих справ у царині національного відродження, яку можна зарахувати за ці понад півтора десятиліття в актив місцевої влади. Переданий просвітянам на початку 90-х, цей старовинний особняк давно став справжнім Українським домом, осередком духовного й національного відродження. Тут не лише офіс обласного об’єднання “Просвіти” з її унікальною бібліотекою (чимало надісланих українцями діаспори книг, яких нема в жодній бібліотеці). Тут ще й редакції трьох періодичних видань обласної “Просвіти”. Це передовсім газета “Сіверщина”, яка щойно відзначила своє 15-річчя, — найдавніше і найтиражніше просвітянське видання; газета для домашнього читання “Біла хата”; існуючий уже десятиліття солідний, обсягом понад 100 сторінок, історико-краєзнавчий журнал “Сіверянський літопис”. Окрім того, довкола офісу просвітян згуртувалися (і дехто з них має тут юридичну адресу) чимало інших національно-патріотичних організацій, зокрема, “Пласт”, “Молода Просвіта”, літературна спілка “Чернігів”. А на другому поверсі ось уже 9 років працює просвітянська мистецька галерея “Круті сходи”, виставка-продаж чудових робіт майстрів народного мистецтва з усієї України.

Ось кого гуртує цей ошатний старовинний особняк, якому позаторік виповнилося 100 років, пам’ятка архітектури, її взяла під охорону держава. Між іншим, це рятує просвітян від зазіхання на будівлю новітніх “крутих” та багатих. Бо вже кілька банків “прицінювалися” до будинку, який, на щастя, не підлягає приватизації саме як пам’ятка. Поки що…

Зостається додати, що лише торік було проведено значні зовнішні реставраційно-ремонтні роботи, які вимагали й чималих затрат, і майстерності ремонтників та реставраторів. А ще раніше просвітяни власними можливостями та за сприяння добрих людей — спонсорів упорядкували будинок зсередини. За торішній ремонт треба подякувати недавньому губернаторові Миколі Лаврику, керівникові, який дуже прихильно ставився до просвітництва і національної ідеї. Може, саме за це його недавно “з’їли” внаслідок чергових незрозумілих кадрових чисток.

…Перший варварський акт стався за півтора тижня до дня Святого Миколая. Тоді це трапилося близько сьомої вечора, коли в приміщенні нікого не було. Невідомі хулігани побили двоє вікон будинку, що виходять на вулицю, зовсім не безлюдну. Варто сказати про “географію”. Офіс — у самому центрі міста. Буквально через будинок — податкова адміністрація, в наступному — суд. За кілька хвилин ходи — прокуратура міста, прокуратура області, міська міліція і нарешті обласна міліція. Це до відома: місце дії. Чи бездії.

Отак безіменні й досі хулігани відзначили один з ювілеїв просвітян Чернігова — 15-річчя газети “Сіверщина”10 грудня. Тоді в будинку і довкола нього пометушилася наша міліція. Ніхто й не сподівався від неї оперативності в розкритті злочину. Зате на негайний ремонт побитих вікон пішли немалі кошти просвітян.

Але те, що друга дія безкарного вандалізму буде так швидко, мало хто сподівався. До того ж, у ще брутальнішій формі. Бо сталося це о 17-й годині, коли тривав робочий день, зокрема, в журналістів, коли в будинку й на вулиці було немало людей. В одне з тих самих вікон зали першого поверху кинуто два камені, і з такою силою, що пробито не лише зовнішнє вікно, як першого разу, а й внутрішнє. Друзки розлетілися по всій залі. Каменюки просвистіли зовсім поруч із секретарем обласної “Просвіти” Наталією Мірошниченко, яка в цю мить спокійно працювала за робочим столом поруч із вікном. Якби в цей момент хтось із працівників редакції або з численних відвідувачів, які щодня бувають тут, стояв біля вікна чи сидів на лаві під стіною, удар каменем міг би бути фатальним. Погоня по гарячих слідах за двома хлопцями в червоних куртках була невдалою. За рогом, виявляється, їх чекало ще двоє, а потім усі зникли в лабіринті дворів і вулиць. Тобто акція була спланована, навіть каміння принесли з собою.

прибула за кілька хвилин. Поча- розслідування. В успіх віриться казати, коли на Чернігівщині то- валишився вандалізм над святинею — Меморіалом раїнцям у Крутах, про що ми еморіалом, який позаторік відкрив до Дня незалежності Президент України.

До безкарності хуліганів, що розперезалися неподалік прокуратури й міліції, вже звикли: під час згаданої реставрації будинку на щойно пофарбованих стінах, на вхідних дверях ночами з’являлися написи на кшталт “Бандера — враг народа”.

Так само безкарним залишилося жорстоке побиття літньої ночі біля його будинку молодого журналіста газети “Сіверщина”, голови місцевої організації Української студентської спілки Олександра Ясенчука. Якраз напередодні того дня, коли він, як організатор акції, мав провести з членами УСС і “Молодої Просвіти” пікет проти блокування Катерининської церкви юродивими з Московського патріархату і деяких московсько-“українських” партій.

Останній із названих фактів, як і весь ланцюжок подій, свідчить, що це — не звичайне побутове хуліганство. Не хочеться через бездіяльність міліції висувати якісь версії, скажімо, про деяких “ідейних” сусідів з офісів по цій же вулиці, що досі носить ім’я одного з більшовицьких отаманів — Воровського, хоч просвітяни давно вже внесли пропозицію міській владі назвати вулицю іменем видатної просвітянки Софії Русової. Серед цих сусідів є й ті, хто затято ненавидить просвітян і особливо їхню пресу. Немарно ж газета “Сіверщина” витримала за півтора десятиліття рекордну кількість судових процесів. Утім, залишмо версії правоохоронцям. А раптом вони виявлять злочинців та ще й покарають. Лише б змусили їх зробити недешевий ремонт тими руками, що кидали каміння. Та ще хоч би з рік-два попрацювати лише “на вікна”. На суспільство, яке вони зневажають.

Матеріали підготував **Петро АНТОНЕНКО**

НА КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ

Степан БОЙКО,
м. Івано-Франківськ

Івано-Франківське обласне об’єднання ВУТ “Просвіта” випустило в світ збірник “Христос ся рождає!”, упорядник якого — Надія Івасик. До книжки увійшли старовинні й сучасні духовні і світські колядки та щедрівки, пісні про Маланку і Василя, йорданські пісні, а також різдвяні та новорічні віншування, вертепне дійство та різдвяні листівки.

У збірнику — твори духовної та світської музики в обробці відомих і маловідомих композиторів та музикознавців. Різдвяні листівки, що ввійшли до книжки, — з приватної колекції П. Арсенича.

Матеріал зібрано з різних джерел: усних і письмових. У багатьох колядках для ознайомлення з етимологією старовинних джерел нашої мови залишається автентика староукраїнського правопису та музична гармонія.

Віншування до книжки надали з різних куточків краю члени ОО ВУТ “Просвіта”: Орест Івасик — з лемківських поселень, Євген Попадюк — з Гуцульщини, Степан Бойко — з Опілля, Дмитро Космина — з Засяння, Ярослав Коваль — з Брестського поселення українців (Білорусь).

Збірник допоможе зберегти і примножити прадавні звичаї нашого народу, прищепить любов до історичних надбань української фольклористики та культури, пробудить у серцях молодого покоління щирі патріотичні почуття. Він вийшов напередодні Різдва і вже надходить до читача.

«ПРОСВІТА» МАРІУПОЛЯ ПІДБИЛА ПІДСУМКИ РОКУ

Ірина МОЛЧАНОВА,
член Національної спілки журналістів України

Урожай пшениці підсумовує річну працю хлібороба. Врожаєм добрих справ зазвичай звітує “Просвіта” — найчисленніша громадська організація України. Маріупольські просвітяни зібрались наприкінці грудня 2007 року в Українському домі на Митрополитській, 4, щоб гідно завершити ще один період своєї плідної праці. Насамперед 2007-й відзначився напругою через незаплановані позачергові вибори до Верховної Ради. Але на політичному тлі повсякденна робота просвітян не загубилась: збори, лекції про життя видатних українців, збирання книжок для української бібліотеки, організація безплатних курсів вивчення рідної мови для всіх охочих тощо.

Голова міської “Просвіти” Анатолій Мороз нагородив почесними грамотами шестеро членів організації, які особливо наполегливо працювали упродовж року. Це Людмила Мечетна — справжня господиня Українського дому, яка докладає зусиль для збору матеріалів й оформлення приміщення у дусі патріотизму, навіть роздобула піаніно і мріє створити український хор. Учитель-ветеран, найстарший просвітянин міста Павло Мазур на основі архівних документів та розповідей очевидців написав працю “Історія “Просвіти” в Маріуполі”, яка матиме велике значення і для українців міста, і для історії просвітянського руху України загалом. Майя Уколова — заступниця голови осередку, душа всіх заходів організації. Володимир Нестеренко переклав твори Сергія Єсеніна українською й написав оригінальні мовно-релігійні розвідки “Совість”, “Дар”, які привертають увагу фахівців-мовознавців з різних навчальних закладів країни. А просвітянські поети Микола Рудик і В’ячеслав Удовиченко порадували громадськість виходом нових збірок віршів та пісень.

Святковий концерт почався піснею Найни Завадської на музику В. Головина “Наше сонце — Україна”, а потім сплелись у єдиний вінок пісні на вірші В. Сосюри, Г. Кабанцева та гуморески у виконанні Г. Шмата й Л. Мечетної, байки білоруською мовою М. Уколової та вірш про батька Махна В. Удовиченка, молодіжні наспіви українського барда Тараса Кабанцева й російське оповідання Луїзи Савинової. Коли ж дует сестер Ольги та Лесі Тонковид заспівав народну пісню “Качки летять”, слухачі завмерли від захвату.

Головний спонсор Маріупольського Українського дому бізнесмен Олег Толстенко від себе та своїх чотирьох дітей подякував просвітянам за їхню працю. “Найліпша пропаганда української мови — це ваші щиросердні пісні та повсякденне спілкування рідною мовою, що звучить у стінах міського товариства українців”, — зазначив пан Толстенко. Голова міської “Просвіти” Анатолій Мороз виголосив віншування за Україну та зичив усім миру й процвітання.

ТОВАРИСТВО В МІСТІ КОРАБЕЛІВ

Олег МАТІЮК,
інженер, м. Миколаїв

Ініціатором створення осередку Товариства української мови на Миколаївщині та в самому місті був інженер суднобудівного заводу “Океан” Віктор Спиця. У центральній лабораторії заводу “Океан” 1989 року відбулися установчі збори. Головою осередку обрали В. Спицю, а входило тоді до нього 25 інженерів та робітників.

Першими кроками осередку були стінні газети, статті в заводську багатотиражку про популяризацію мови, заходи до річниць з дня народження Т. Г. Шевченка. Осередок передплачував та розповсюджував періодичні видання національного спрямування. У школах та на підприємстві розповсюджували Біблії українською мовою, “Історію України” М. Грушевського, газети “Слово”, “Чорноморія” (перше видання національного спрямування на Миколаївщині). Спільні засідання обласного та міського Товариств української мови вів Валерій Бойченко, голова Товариства і керівник обласної письменницької спілки та його заступник Василь Сліпець, інженер підприємства “Зоря-Машпроект”.

До святкувань, приурочених до дня народження Т. Шевченка, залучали заводський народний хор, в якому співало багато членів осередку. Організували концерти української патріотичної пісні. Вперше 1991 року на площі перед заводом виступав хор імені Григорія Верьовки. У токарному цеху та на набережній співав народний колектив з м. Долини Івано-Франківської області. Тоді ж уперше в Корабельному районі міста залунали стрілецькі та повстанські пісні. Заводський народний хор, де було багато просвітян, теж відроджував піснею рідне слово.

Майстер механічного цеху Тарас Кривоус, активний учасник просвітянських заходів, уперше в Миколаєві навесні 1990 р. під час урочистого спуску на воду нового судна на його кормовій щоглі закріпив прапор України.

1990 та 1991 років осередок брав активну участь у підготовці та проведенні Днів козацької слави у Дніпропетровській та Запорізькій областях.

Усі члени осередку ТУМ брали участь у роботі виборчих комісій у день референдуму та виборів президента 1 грудня 1991 року. 2 грудня перед початком робочого дня вони підняли синьо-жовтий прапор над заводоуправлінням.

1998 р. просвітяни організували зустріч працівників заводу з В’ячеславом Чорноволом. Наступного дня в обласному Будинку культури, під час зустрічі з лідером Народного руху України та іншими кандидатами в народні депутати мешканці міста передали йому запит про організацію в Україні власного морського класифікаційного товариства — Реєстру судноплавства. В. Чорновіл сказав, що вважає це депутатським наказом і зробить все для позитивного рішення. Реєстр судноплавства України сьогодні успішно працює.

Осередок спільно з обласним ТУМ працював над відродженням та впровадженням української мови в школах, ПТУ, на заводі та інших підприємствах Корабельного району. У школі № 40 осередок ТУМ знайшов однодумців — директора, вчителів. Проводили спільні вечори-концерти.

У школі № 33 осередок разом із заводським хором провів вечір Лесі Українки. Батьки й учні були задоволені.

Коли на початку 90-х через аварійний стан закрили школу № 47, а її учням запропонували перейти вчитись у школу № 40, батьки виступили з протестом. Вони ввійшли в будинок Жовтневого райкому КПУ та вимагали його передачі під школу. Просвітяни підтримали акцію жителів, і школу перевели в райкомівське приміщення.

Багато зустрічей провів місцевий краєзнавець просвітянин Р. Богданович у школах району, демонструючи свої колекції монет, інші власні експонати, а головне — він прищеплював любов до малої Батьківщини.

З 2003 року школи Корабельного району передплачують газету “Слово Просвіти”. Наприкінці грудня 2007 року серед середніх шкіл району просвітяни розповсюдили колядки та матеріали про Шевченка з його творами на електронних носіях.

З’явились чи гіперболізувались нові-старі виклики, пов’язані зі зневірою, майже повною відсутністю україномовних видань у кіосках, бездуховністю в пресі, на радіо, в кіно, на телебаченні. І “Просвіта” успішно боротися з цим зможе тільки спільними зусиллями з Українською державою, з громадськими організаціями національного спрямування.

ЗАСУМУЙ, ТРЕМБІТО, ТА Й ПО ВСЕМУ СВІТУ

Сумна звістка прилетіла в наш край: відійшов у кращий світ один із найвидатніших наших земляків, уродженець с. Жовчів Рогатинського району, абсольвент 1-ої української станиславівської гімназії д-р Роман Смик, відомий передовсім як меценат, хранитель творчої спадщини Богдана Лепкого. Усе життя цікавився музейництвом, починаючи з гімназійних часів, коли створив етнографічний музей у 1-й українській станиславівській гімназії. Організував три монументальні пам’ятники Б. Лепкому і кілька меморіальних дощок у місцях, де проживав чи бував Б. Лепкий і його брати Лев і Микола.

Не менший внесок зробив д-р Смик у видання і перевидання творів Богдана Лепкого, починаючи з двотомників, трилогії, збірок поезій, матеріалів наукових конференцій за творчістю Б. Лепкого.

Народився Роман Смик 3 жовтня 1918 р. у сім’ї священика-просвітителя о. Петра Смика і Ростислави Кузелі — сестри о. Сильвестра Лепкого. Після закінчення гімназії з 1937 р. вивчав медицину в Кракові, там два роки мешкав у дядька Богдана Лепкого. Друга світова війна перервала навчання — університет закрили. Медичні студії закінчив 1945 р. у Берліні, де згодом здобув ступінь доктора медичних наук. 1950 р. емігрував з родиною у США, 1953 р. склав нострифікаційні іспити в Чикаґо, після чого відкрив приватну практику в штаті Іллінойс. Тут працював сімейним лікарем 36 років.

Д-р Смик — довголітній член НТШ, “Просвіти” та кількох інших українських й американських товариств.

Український уряд високо оцінив заслуги д-ра Смика: він кавалер ордена “За заслуги”, лауреат премії ім. В. Винниченка, братів Богдана і Левка Лепких тощо.

Хай же земля, що стала другою батьківщиною, буде йому легкою.

Уляна СКАЛЬСЬКА,
голова правління обласного Клубу ім. Б. Лепкого;
Петро АРСЕНИЧ,
голова ОО ВУТ “Просвіта”;
Михайло РУДКОВСЬКИЙ,
відповідальний секретар;
Володимир КАЧКАН,
академік, професор, завкафедри українознавства;
Володимир ГРАБОВЕЦЬКИЙ,
академік, професор, завкафедри історії України ПУ

ПАМ’ЯТІ БОРИСА СПИСАРЕНКА

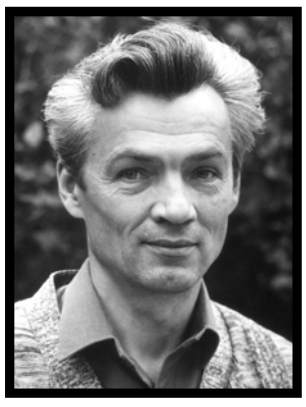

На 73-му році життя відійшов у вічність відомий письменник, журналіст, просвітянин Борис Списаренко. Він народився у Голосієві на Київщині. Закінчив Київський інженерно-будівельний інститут і кілька десятиліть присвятив благородній будівничій професії. Як інженер промислово-цивільного будівництва, споруджував промислові, житлові, громадські об’єкти в містах і селах України. А другою іпостассю його широкої натури була література і журналістська творчість. Ще у 60-ті роки він публікується в журналах “Ранок”, “Україна”. 1973 року вийшла окремою книжкою його поема-казка “Біла Вінча”. Нечуваний для нашого часу наклад 120 тисяч примірників розійшовся в книгарнях за місяць. Потім виходять книжки “Паросток”, “Веслярик”, “Хатка бджілки золотої”. Деякі вірші зі збірок поезій для дітей було покладено на музику. У 90-ті роки і на початку нового століття виходять нові книжки Бориса Списаренка — вірші, поеми, художньо-документальні повісті.

Немало зробив Борис Списаренко для розвитку української духовності, працюючи редактором відділу літератури та мистецтва журналу “Ранок”, завідувачем відділу Українського фонду культури. Також плідно працював він і на посаді завідувача відділу культури ВУТ “Просвіта”.

Одним із наймасштабніших і найулюбленіших проектів Бориса Списаренка стала організація 1993 року Кобзарської світлиці в Українському домі. Протягом восьми років він керував роботою світлиці, багато зробив для розвитку кобзарського мистецтва.

Позаторік Борис Дмитрович тяжко захворів, але продовжував активну творчу діяльність. Писав поетичні твори, статті, редагував книжку свого побратима Бориса Яценка про “Слово о полку Ігоревім”. Відійшов у вічність, так і не встигнувши реалізувати нові творчі задуми. Світла йому пам’ять.

Просвітяни

“Повести за собою інших — це і є справжній вияв величі”.

Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ,
письменник, голова Шосткинської міської організації ВУТ “Просвіта”

БОГДАНКА — ПЕНАТИ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО

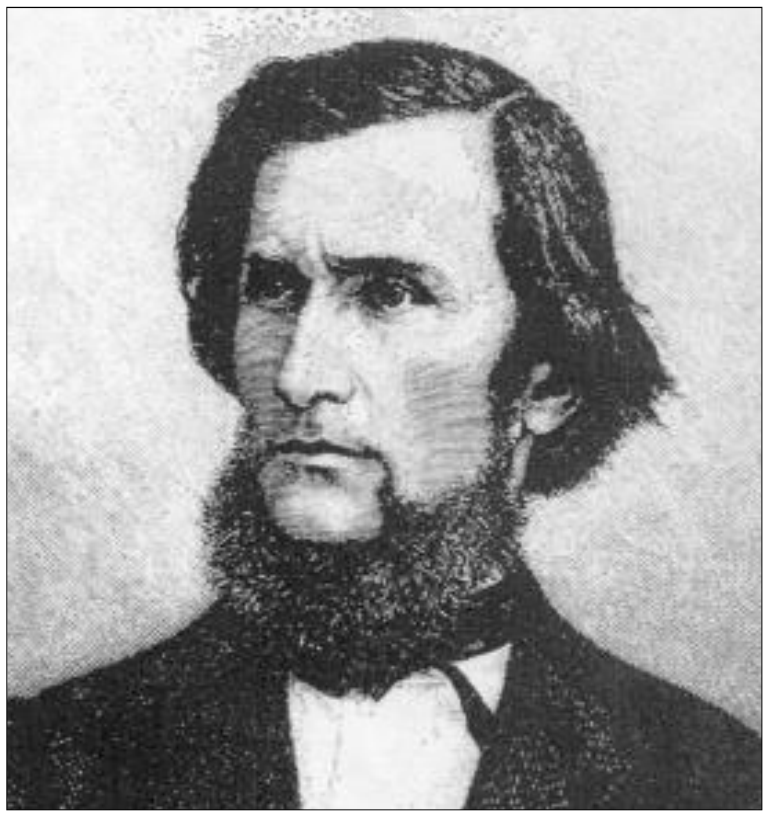

Року 1851-го тоді службовець Департаменту іноземних віросповідань Міністерства внутрішніх справ Російської імперії К. Д. Ушинський перебував у відрядженні на Чернігівщині. У чому полягало його завдання, біографи не знають і досі, бо не знайдено жодних матеріалів про виконану ним роботу в цьому краї.

Проте душевний настрій майбутнього педагога можемо описати безпомилково. Досить лише заглибитися у його щоденниковий запис кінця 1849 року. З великим розпачем і смутком Ушинський писав: “Чиновничий пролетаріат — чи не найбільш сумний, найбільш тяжкий пролетаріат у світі, і найбільш убивчий... Душа отруюється мало-помалу, життя виснажується з болем і по краплях”. Багато додають й інші його рядки: “Невже мені доведеться загинути в цій тюрмі? Яке неприродне наше життя! Чи багато я прошу в тебе, доле? Найменший куточок під ясним небом серед духмяних ланів, тінистих гаїв, помірну працю... Я міг би ще просити у тебе улюблену жінку і добрих друзів, але ти така скупа!”

Інші могли, звичайно, пристосуватися, та й пристосовувалися до такого стану. Але для такої особистості як Ушинський — творчої, мислячої, високоінтелектуальної — то була справжня каторга. “О чому я один? — вигукував він. — Важко боротися одному проти приспання, що заливає з усіх сторін!” І сталося так, що на сіверських стежках Костянтин Дмитрович, як писали біографи, зустрівся з “подругою його дитинства”. Хоч і в цьому випадку немає прямих доказів товаришування в ті роки. Можемо лише, оперуючи опосередкованими фактами, погодитися з цим твердженням.

...Коли близько 1835-го померла мати 12-літнього Кості Ушинського, його батько Дмитро Григорович через два роки одружився вдруге — з Наталією Василівною, сестрою командира Шосткинського порохового заводу, генерала В. В. Гербеля. Однокласник Ушинського з Новгород-Сіверської гімназії, педагог і письменник М. К. Чалий згодом у спогадах про Костянтина Дмитровича писав: “Коло знайомств Дмитра Григоровича розширилося, у нього постійно бували гості, більшою частиною військові”. Поза сумнівами, Чалий мав тут на думці передусім Гербелів. В Ушинського у місті над Десною міг бувати й Семен Степанович Дорошенко (1794—1848), який у чині штабс-капітана з початку 1828 року служив на Шосткинському пороховому заводі, а потім займав посаду Глухівського повітового земського справника. Із його дочкою Надією, певно, ще в дитинстві познайомився Костянтин Ушинський. До цього додам, що й мати її Олександра Георгіївна мала опосередковані зв’язки з пороховим заводом у Шостці, адже там, в управлінні, служив артилерійським чиновником 8-го класу її батько Матвієвський. І саме за нею, Олександрою Георгіївною, як посаг, дістався С. С. Дорошенкові хутір Богданка Глухівського повіту.

У фонді 316-му відділу рукописів Пушкінського дому в Санкт-Петербурзі в шкіряній, брунатного кольору оправі з замочком зберігається альбом Надії Дорошенко, який мені довелося вивчати. До нього 5 січня 1852 року, в хуторі Богданка, Ушинський писав такі рядки:

Нам разный путь судьбой
назначен строгой,
Вступивши в жизнь,
мы быстро разошлись,
Но невзначай,
проселочной дорогой
Мы встретились
и братски обнялись.

Певний час вважали, що поезія належала Костянтинові Ушинському. Адже біографи педагога знали рядки некролога “Костянтин Дмитрович Ушинський” його університетського (по Москві) приятеля Ю. С. Рехневського: Ушинський “к концу академического года... отправлялся с земляками на родину, в Малороссию, которую страстно любил... В деревне он меньше занимался, писал стихи”. Насправді ж це дещо змінені рядки з поезії О. Пушкіна. До того ж, як дружина Пушкіна Наталія Миколаївна, так і дружина Ушинського Надія Семенівна — з одного старовинного українського дворянського роду, який дав у XVII столітті двох гетьманів — Михайла і Петра Дорошенків.

Згодом, того ж року, до альбому Надії Дорошенко Костянтин Дмитрович вписав власний вірш, що засвідчив підписом “К. Ушинский”:

Как часто я, мой милый друг,
Смотрел
с тоскою безотрадной
На все живущее вокруг,
Добычу глупости
и скуки жадной!
Как часто я,
угрюмый, одинокий,
Глядел на жизнь
как на служенье
Судьбе и глупой, и жестокой.
И видел в ней одно
бесплодное боренье.

Та ось їхня нова зустріч. І миттєво змінився його настрій, душевний стан:

Жизнь в душе
моей проснулась,
Призыву милому
откликнулась она,
Весельем
сердце встрепенулось,
И снова счастьем грудь полна,
И нет тоски, и убежало горе,
И снова цель видна
В безбрежном море.

Під віршем було вказано: “1852 р. З 15 на 16 вересня. Новгород-Сіверський”. Угорі, праворуч над цим записом Ушинського Надія Дорошенко власноруч вивела: “Я згодна”. Так дочка С. С. Дорошенка з хутора Богданка стала дружиною К. Д. Ушинського. Їхній шлюб був міцним, щасливим.

Наприкінці 1858 року, згідно з купчою кріпостю, укладеною в Санкт-Петербурзькій палаті цивільного суду, маєток у хуторі Богданка перейшов повністю до Н. С. Дорошенко (тепер вже Ушинської) від її братів Єгора, Петра, Степана та Костянтина. Відтоді К. Д. Ушинський у формулярних списках про службу вказував: “Маю Чернігівської губернії в Глухівському повіті 800 десятин землі з населеними на них 60 душами селян (маєток дружини, благопридбаний)”.

Богданка стала пенатами педагога, тим куточком нинішньої Сумщини, де він відпочивав від столичної суєти, турбот свого нелегкого, воістину страдницького життя; де зближувався з селянами, проникався їхнім повсякденним буттям, вивчав народні звичаї та обряди. Навіть на початку XX століття люди не забували з повагою згадувати його відвідини хутора. Ось як переповів це краєзнавець із Кулішевого Воронежа І. О. Абрамов: “Було, прийде до нас на роботу, попробує наших трудів і скаже: “Так, братці, тяжка ваша робота!” Чи косимо сіно, бувало, чи дрова пиляємо в лісі в нашому, на десятині, до всього йому діло, всього спробує, й скаже все одне й те ж: “Так, братці, тяжка ваша робота”.

К. Д. Ушинський поважав працю хліборобів, ставився до селян щиро і доброзичливо.

Богданка була тим куточком українського Полісся, де Ушинський натхненно й легко працював над творами. Не випадково ж його біографи сповіщали, що “український побут Чернігівської губернії значною мірою відбився в славетному “Рідному слові” Ушинського. Так, наприклад, у невеличких уривках “З дитячих спогадів” автор з художньою простотою та задушевністю оповідає про те, як зустрічають у нас Різдво, як хлопчаки ходять по хатах “засівати” і поздоровляти хазяїв з Новим роком, як щедрують, колядують, як випалюють свічкою хрести на дверях, повернувшись із церкви зі Страстей Господніх”.

Ушинський широко використовує у творах прислів’я, приказки, загадки, казки. Чимало із уведених до підручників цих блискучих зразків усної народної творчості — українського походження.

Наприклад, у “Рідному слові” Ушинський вживає прислів’я “Тихше їдеш, далі будеш”. Воно особливо поширене в нашому краї. “Тихше їдете, то далі станете”, — записала Марко Вовчок, проїжджаючи 1857 року через м. Кролевець.

Ушинськознавці називали “Рідне слово” славетним твором. Такої ж думки був Михайло Драгоманов: “З російської педагогічної літератури щитав би дуже потрібним переробити “Родное слово” — що було б тим легше, бо автор — Ушинський — сам чернігівець, деякі сказки і пословиці і т. д. малоруські”. Підручник “Рідне слово” завойовував усі реґіони імперії, витримавши не 25 видань, як планував педагог, а 157! Нечувана, небачена у видавничій справі цифра! Понад 10 мільйонів примірників цього підручника вийшло друком до революції.

Богданка міцно вкарбовувалася в душу Ушинського. Перебуваючи у вимушеному відрядженні за кордоном, у Швейцарії, що, за словами одного з ідеологів анархізму П. О. Кропоткіна, врятувало його “від долі багатьох талановитих людей того часу, тобто від заслання”, він у хвилину туги, суму за нею вихлюпнув із самого серця:

Скиталец
невольный средь
теплых полей,
Грущу я по родине
хладной моей:
По нашим
глубоким снегам,
По нашим
сосновым лесам.
Прекрасно
здесь море
и горы чудесны,
И свет здесь
прекрасен
небесный,
Природа ж
куда хороша!
Но стонет и ноет
степная душа!

Авторові вдалося розшукати у фондах Сумського обласного архіву матеріали, які засвідчили, що з діда-прадіда коріння роду Ушинського — на Слобожанщині, в Охтирському та Лебединському повітах.

Не надто часто доводилося Костянтинові Дмитровичу бувати в близькій його серцю Богданці. Проте аж ніяк не можна обмежувати його перебування тут, як це зробив Іван Тарасенко у статті “Солодкий овоч” на сторінках журналу “Прапор”, 1970, № 12: “Уперше з 11 липня 1851 року по 17 квітня 1852 року, вдруге — 1863 року; втретє — 1867—1868 року”.

В інституті рукопису ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України зберігаються, наприклад, листи К. Ушинського, писані з Богданки 6 серпня 1866 р., 30 травня 1868-го. А 23 лютого 1870 р. Ушинський сповіщав педагога М. О. Корфа: “В прошлом году (тобто 1869-го — *В. Т.*) расхворался и был радехонек добраться до своего хутора в Глуховском уезде, Черниговской губернии, где и прожил все лето”. Того ж 1870-го, 28 травня, радив своєму адресатові так писати до нього: “В Черниговскую губ. Глуховский уезд. Шостенский пороховой завод, а оттуда — в хутор Богданку”.

Ще року 1868-го Ушинський планував назавжди залишити Петербург, де працював на педагогічній ниві (спочатку в Гатчинському сирітському інституті, а потім інспектором класів Смольного інституту шляхетних дівчат), і жити на хуторі. Це була його давня мрія. У щоденнику ще 1849 року він висловлювався: “Досить одного легкого натяку, одного слова, від якого повіяло б свіжістю села, щоб звернути усі жаркі бажання душі моєї до природи, до життя мирного, сільського”. А ось тепер, майже двадцять років потому, він особисто склав проект використання землі маєтку.

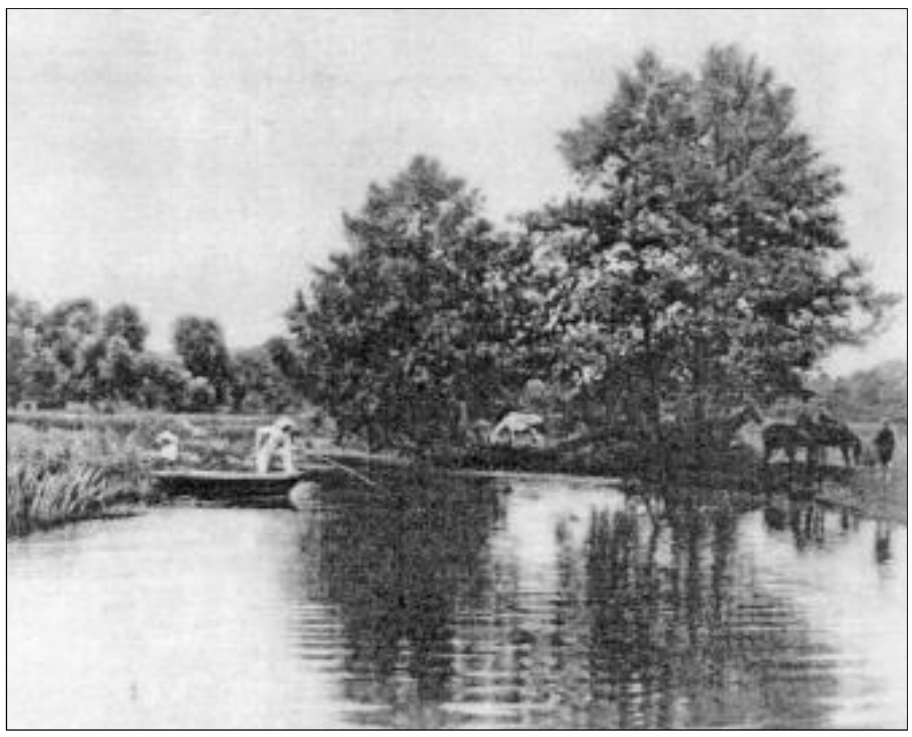

Хутір Богданка. Ставок у маєтку К. Д. Ушинського

Хутір Богданка. Початкова школа ім. К. Д. Ушинського

Плануючи роботи в саду, передбачав завезти в Богданку троянди та лілеї зі Змітніва на Десні.

У Богданці чатувало на Костянтина Дмитровича велике лихо. Влітку 1870 року трагічно загинув на полюванні старший син Павло, на якого батько покладав великі надії. Уже тяжкохворий на той час педагог не міг перенести це горе. Не міг навіть узятися за перо. У Богданці з-під його руки протягом двох місяців не народився жоден рядок. Листи до М. О. Корфа, приятеля-педагога Я. П. Пугачевського було написано вже в Києві, куди він переїхав з сім’єю. “Під цим ударом, — сповіщав Ушинський останнього, — здоров’я моє остаточно зруйнувалося”. Наприкінці грудня того року в занесеній снігом Одесі, куди поїхав лікуватися, педагог помер. Лише через тиждень його тіло перевезли до Києва і, за заповітом, поховали у Видубицькому монастирі.

У спогадах про останні дні батька дочка К. Д. Ушинського Надія писала: “Просив обов’язково побудувати училище в його любій Богданці і зробив ще інші схожі розпорядження”.

Свого часу на Сіверщині довелося мені почути таку легенду-бувальщину. У Богданці, на роздоріжжі шляхів з Путивля, Глухова, Кролевця на Новгород-Сіверський, Стародуб з давніх-давен стояла корчма. Зупинялися тут підводи торгівців хлібом; розпрягали круторогих волів, що везли вози з кримською сіллю, камінням тощо. У корчмі то веселилися, то заливали горілкою непросту чумацьку долю, а часом і горе. Розривали навколишню тишу то буйні, жартівливі, то журливі пісні. Дзвеніли дукати на столі шинкарки, порожніли кишені шукачів щастя. А по селах та містечках Чернігівщини плакали позашлюбні діти торгівців та чумаків.

Почувши цю розповідь від старожилів Богданки, К. Д. Ушинський вигукнув: “На тому місці, де лилися дитячі сльози, повинні дзвеніти їхні радісні голоси!” Ішлося про відкриття в Богданці початкової школи для селянських дітей.

Надія Костянтинівна Ушинська виконала батьківський заповіт: 1894 року з нагоди 25-ої річниці від дня його смерті та до 70-річчя від дня народження, пишуть ушинськознавці, на кошти родини школу відкрили.

Одне з перших свідчень — повідомлення новгород-сіверського кореспондента газети “Киевское слово” (1895, 21 грудня): “У хуторі Дорошенковому Глухівського повіту (так за ім’ям власників нерідко називали хутір Богданку — *В. Т.)* за 15 верст від нашого міста, спадкоємці Ушинського збудували торік прегарну народну школу. Будинок коштує не менше 10 тисяч”. Утримували школу на відсотки з 12,5 тисячі карбованців, укладених для цього вдовою педагога Н. С. Ушинською.

Цікава історія спорудження школи. У відділі рукописів Пушкінського дому (Санкт-Петербург) вдалося відшукати записку Н. К. Ушинської від 15 січня 1893 року, в якій вона просила М. М. Сніткіну, двоюрідну сестру Ганни Григорівни Достоєвської (в дівоцтві Сніткіної), дружини Ф. М. Достоєвського, дістати для неї креслення школи ім. Достоєвського. І невдовзі це бажання Надії Костянтинівни було задоволено. Судячи з дат вказаної записочки, а також листа-подяки вже до самої Г. Г. Достоєвської від 10 березня 1893 року, донька Ушинського діяла енергійно, не гаючи часу. І школа на Глухівщині за отриманими кресленнями-планами школи ім. Ф. М. Достоєвського в м. Стара Руса на Новгородщині постала.

До пенатів Костянтина Дмитровича Ушинського, школи його імені в усі часи приїздили шанувальники славетного педагога. Не стиралася пам’ять про Ушинського в місцевих жителів, і щороку їздили селяни на могилу педагога. У післявоєнний час облаштуванням, приведенням могили Ушинського в належний стан займався відомий поет, тодішній міністр освіти України Павло Тичина.

Спливали роки. Не стиралася в пам’яті нащадків педагога Богданка. 1977-го писав, розпитував про неї його правнук, професор російської словесності університету ім. Райса (Х’юстон, США), теж Костянтин Ушинський. А на початку жовтня 2002 року приїздив до Богданки інший правнук — Д. В. Поспеловський (його матір’ю була онука педагога Маріанна Ушинська, 1900—1990). Дмитро Володимирович Поспеловський, професор російської історії з університету Західного Онтаріо (Канада) відвідав Новгород-Сіверський і Глухів. Уклонився руїнам церкви в с. Богданівка Шосткинського району, де неподалік була могила Павла Ушинського.

Школа в Богданці діяла досить довгий час. Вона майже “дотягла” до свого 100-літнього ювілею. Проте не довелося його відзначити, бо малокомплектний навчальний заклад закрили.

1968 року при школі відкрили меморіальну кімнату-музей К. Д. Ушинського. На подвір’ї встановили пам’ятник-погруддя педагогу роботи сумського скульптора Якова Красножона. Та після закриття школи ліквідували і музей. 1998 року музей поновили, розширили, збагатили новими експонатами та документами, літературними публікаціями.

З нагоди 175-річчя від дня народження К. Д. Ушинського того року приїжджав до Богданки професор, літературознавець Анатолій Погрібний. “Ювілей же фактично і замкнувся на с. Богданка”, — писав згодом письменник, науковець у книжці “Якби ми вчились так, як треба...” А далі сумував: “...дітки з Богданки, де нараховується десь 160 дворів, хоча школярів тільки 16, ходять до школи сусіднього села...

Ну, та ж ніяк це не в’яжеться — відкрити школу Ушинського в роки царату і втратити її вже в незалежній Україні: більшої образи пам’яті педагога годі й уявити...”.

Проте є надія. Наприкінці наступного 2008 року планують відзначити 300-річчя започаткування столиці Гетьманщини в Глухові. Обговорюють плани гідного відзначення цієї події нашої історії. Ректор місцевого педагогічного університету О. І. Курок висловлює бажання взяти будівлі колишньої школи ім. К. Д. Ушинського в Богданці, музей педагога під свою опіку. Тож хай збудеться заклик славетного уродженця цього краю Пантелеймона Куліша:

Нумо слово рятувать,
Славу предків поновлять!

Пам’ятник К. Д. Ушинському біля школи в Богданці

МУЧЕНИК ДАНИЛО, ЯКИЙ НЕ ЗРІКСЯ УКРАЇНИ

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Наприкінці листопада минуло 305 років від дати, яка в історії України окроплена мученицькою кров’ю і водночас позначена найщирішим служінням Вітчизні. Саме тоді, 26 листопада 1702 року, посеред міського ринку в Луцьку шляхта катувала відомого українського громадського діяча, автора збірки віршів “Світ, розглянутий по частинах” Данила Братковського, який народився у селі Свищеві на Рівненщині. Катувала за те, що Братковський як шляхтич Волинського воєводства і вендемський підчаший під час повстання під проводом Семена Палія перейшов на бік українського православного люду і на суді не відмовився від свого вибору та переконань.

“МІЙ БРАТЕ, ДЛЯ ЛЯХІВ СТРАШНІШІ МУШКЕТІВ ТВОЇ РЯДКИ!”

Витоки героїзму нашого далекого предка варто насамперед шукати у його родоводі, бо Братковські, які жили у Брацлавському і Волинському воєводствах у XVII столітті, помітні тим, що міцно трималися православної віри та української народності.

Точної дати народження Данила Братковського архіви не зберегли. Відомо лише, що ця дата припадає на 30—40-ві роки XVII століття. Основним місцем проживання Данила Богдановича був маєток у селі Свищеві (теперішнього Млинівського району на Рівненщині). Освіту Данило здобував в Італії. Він був активним у політичному та громадському житті Речі Посполитої. 1697 року в Кракові накладом 4 тисячі примірників виходить його поетична збірка “Світ, розглянутий по частинах”. У більшості віршів звучить сатира на тогочасне громадянство Польщі, де не було місця для вбогих, а їхньою працею користувався кожен, хто хоч трохи вибився нагору.

Книжка значно загострила стосунки Данила Братковського з правлячими колами суспільства, і поет продовжує боротьбу проти польської й української шляхти безпосередньою участю у селянсько-козацькому повстанні 1702—1704 років. На фастівській нараді Братковський зав’язує тісні стосунки з полковниками Палієм, Самусем та Іскрою. Як відомо, у Фастові було прийнято рішення про нарощування боротьби проти шляхти задля повного визволення Правобережної України з-під влади Польщі. Цей рух охопив Поділля і Волинь. Тоді Братковський написав відозву на битву за волю. Семен Палій, прочитавши її, усміхнувся: “І слово воює тепер, мій брате, для ляхів страшніші мушкетів твої рядки...”

ЗА СЛОВО ПОКАРАЛИ “НА ГОРЛО”

Саме із закликом вступати у повстанські загони та іншими важливими документами Д. Братковського затримали неподалік містечка Заслава.

В’язня помістили у Луцьку тюрму. Катували жорстоко — на дибі. Тоді він ще мав можливість скористатися правом на життя. Варто було лише покаятися, зректися переконань і прийняти уніатство. Але мученик обрав страту.

Зрозумівши безуспішність тортур і те, що підсудний через похилий вік та підірване здоров’я міг загинути ще до судового засідання, 25 листопада військовий суд призначив Братковському вирок — за безбожні дії присудити до покарання на горло і до негайної публічної смертної кари. Наступного ранку його стратили. За складеним перед смертю заповітом поховали мученика у Луцькій Братській церкві.

“ТРИМАЙТЕСЬ ВІРИ, ЗА ЯКУ Я ВМИРАЮ...”

Цікавий заповіт Данила Братковського, який зберегла вдова поета і 1707 року передала для запису в Луцьку городську книгу. Батько наказує “синам і дочкам триматися цієї віри, за яку я вмираю, якщо хочуть мати благословення Боже... Шаблю — молодшому сину віддати”.

У Д. Братковського було шестеро дітей: дві доньки від першого шлюбу та дві доньки і двоє синів від другого.

Про Д. Братковського як особистість совісну та глибокоморальну, як справжнього патріота і захисника простого люду свідчать факти з його життя. Зокрема перед повстанням під проводом Семена Палія він відпускає селян зі Свищева, якими володів, на волю, оформивши всім документи на звільнення від кріпацтва.

За крок до загибелі поет згадує чи не єдиний свій гріх: у молодості він забрав у свищівського селянина конячину, яка забрела на територію, що належала паничеві. Опісля Братковський знайшов потерпілого хлопа у сусідньому Малині, давав йому гроші за кривду, “але він не взяв”.

Велике духовне, страдницьке життя Данила Братковського — переконливе свідчення, наскільки жертовною може бути людина заради ідеалів, яким служить.

“Коли братів,
родини і отчизни
Не зраджу я,
то віри вже й повік!”

Такі слова написав Данило Братковський на своєму життєвому стягові. Слова, які вже три століття переходять із покоління в покоління і допомагають пізнати справжню істину добра та волі.

“Єдиною дорогою, яка веде до правди, є вдосконалення серця за допомогою чесноти”.

Димитрій РУДЮК,
архієпископ Переяслав-Хмельницький,
ректор Київської Православної Богословської академії

СЛОВО БОЖЕ — ДЛЯ ШКОЛЯРІВ, СТУДЕНТІВ І ДОРОСЛИХ

Вийшла у світ книжка Дмитра Степовика “Українська християнська абетка”.

Світські установи, пов’язані з вищою і середньою освітою, часто неправильно розуміють боротьбу християн за молодь. Мовляв, Церкви так чинять для того, щоб у майбутньому їхні храми й молитовні будинки були заповнені людьми. Звідси й пасивний, а інколи й активний опір Міністерства освіти й науки України, яким донедавна керували соціалісти, введенню християнської етики. У понад третині шкіл України, переважно в західноукраїнських областях, християнську етику як предмет ввели (навіть до Указу Президента) з ініціативи самих учителів або місцевих відділів освіти.

Думаю, що вже невдовзі у школах введуть християнську етику. Всі розуміють, що аморальності, розтлінню, агресивності юнацтва треба протиставити щось, засноване на любові. Це може виховати й утвердити тільки християнська наука і правдива християнська віра. Освітяни кажуть, ніби жодного нового предмета, зокрема й християнську етику, вводити не варто, бо діти перевантажені.

У справі виховання майбутніх поколінь Української держави дуже важливо уникати лицемірства. Якщо говорити про “перевантаженість” і “втому” дітей, то це від фільмів жахів і брутальної еротики; від дискотек; від ганебних лайок на перервах і на вулицях; від наркотиків і раннього алкоголізму; від непослуху. Від цього діти, молодь справді стомилися, а не від науки любові й милосердя, які є сутністю християнства.

У зв’язку з цим важливим видається видання книжок, створення фільмів, у яких популярно і зрозуміло для дитячо-підліткового сприйняття розповідати про євангельське вчення Господа Ісуса Христа, про сутність і призначення Церкви Христової у цьому світі. Українське Біблійне Товариство за час існування з 1991 року випустило великими накладами ілюстровані “Біблійні оповідання”, “Біблію для дітей”, “Біблійні історії”, “Ісус та його життя”. Усі вони розійшлися, діти полюбили ці видання. Виявляється, що наклад 50 і 100 тисяч примірників — це мало, щоб задовольнити потяг дітей до духовності. Оскільки видавництва Міносвіти й науки самоусунулися від видання подібних книжок (усупереч бажанню дітей, молоді, їхніх батьків), то, природно, за цю справу беруться приватні видавництва. Так, 2006 року київське видавництво “Томіріс” випустило у світ книжку вчительки Віри Назарчук “Україна духовна”. 2007 року інше приватне київське видавництво “Грані-Т” видало книгу професора Київської Православної Богословської академії, доктора богословських наук Дмитра Степовика “Українська християнська абетка”.

Це перший в Україні християнський словник, розрахований на школярів. Книжка стане в пригоді студентам і дорослим. Тут автор подає на кожну з 33-х літер української абетки короткі, популярні, але місткі й у богословському сенсі витримані пояснення слів зі Святого Писання (Біблії), історії Церкви, богословської науки. Так, на літеру “А” подано визначення термінів: Адам, Агнець, Аксіос, Алілуя, Амінь, Ангел, Апостоли. На літеру “Б” — Біблія, Благовіщення, Благодать, Блаженні, Бог, Богородиця, Богослужіння, Буття. І так на всі літери української абетки.

Автор як досвідчений учений, який давно викладає в духовному навчальному закладі, близько п’яти років веде на Національному радіо програму “Євангельська духовність і сьогодення” за участю Святійшого Патріарха Філарета, знає, яка термінологія найбільше цікавить молодь і дорослих. Тому добір термінів був дуже ретельним і професійним.

Ще одна позитивна особливість книжки професора Дмитра Степовика — це чудовий ілюстративний матеріал. Ошатною книгу роблять численні кольорові заставки, взяті з українських рукописних книг XI—XVII століть і з українських стародруків XVI—XVIII століть. Репродуковано, зокрема, пишні заголовні літери зі знаменитої рукописної Остромирової Євангелії 1056—1057 років. І ці декоративні прикраси чудово доповнено іконами сучасних майстрів-іконописців Р. Василика, С. Гординського, А. Дем’янчука, Х. Дохват, В. Стефурака, М. Халака та інших. Передмову до “Української християнської абетки” написав Святійший Патріарх Філарет. Він і благословив вихід книги у світ.

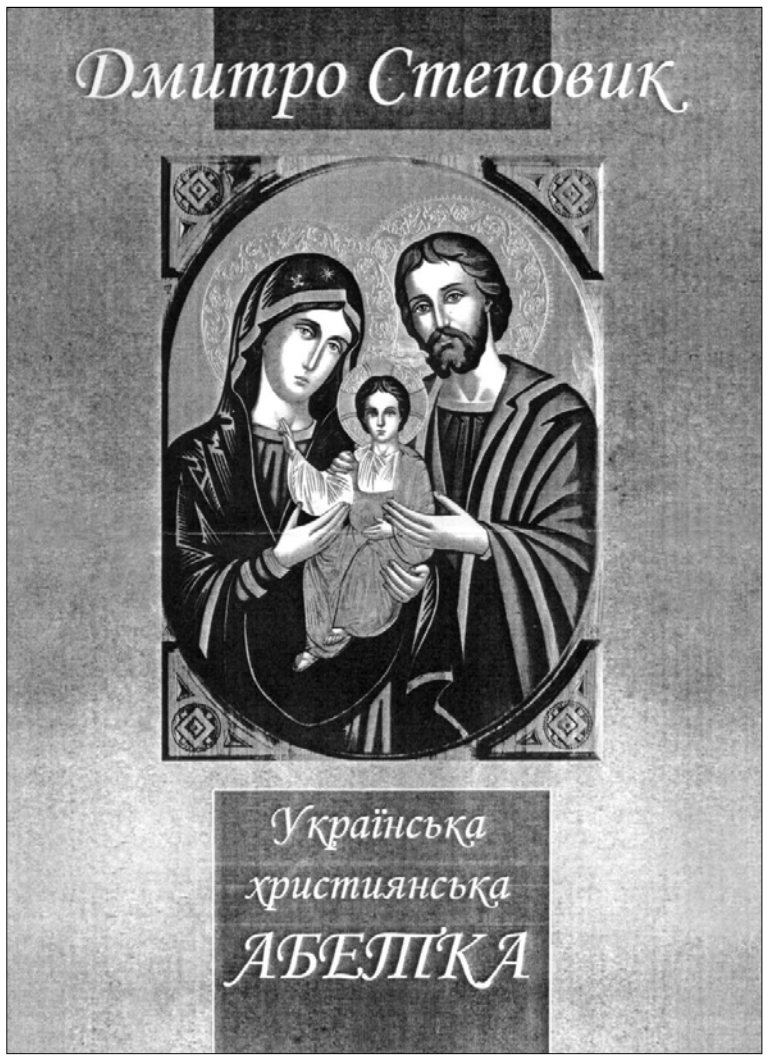

ПІКЛУЮЧИСЬ ПРО СОВІСТЬ

“Наші ВАДИ і наші ЧЕСНОТИ” — так називається черговий творчий плід перекладацької діяльності Євгена Ґолибарда.

● **ЩОЙНО З ДРУКУ**

Сергій ЦУШКО

Він переклав українською вірші Кароля Войтили (Папи Івана Павла II), книжку “Вмів жити у скрутний час” (життя св. Євгена де Мазенод), підготував три радіоп’єси на основі не відомих в Україні фантастичних творів польських авторів. Вказане видання — після “Піклуючись про совість” (про скарби нашого серця) і “Тринадцятий Апостол” (життя св. Апостола Павла) — вже третє, автор якого всесвітньо відомий учений-теолог, проповідник, просвітитель і вчитель вчителів священик Едвард Станєк.

Професор Едвард Станєк видав понад 60 (!) своїх книжок, щороку збільшуючи доробок на 2—3 нові позиції. На його лекції збираються переповнені зали, а проповіді записують на диктофони як взірці мудрого слова. У науковому світі Е. Станєк відомий як дослідник біографій Отців Церкви. Особливу увагу в своїх дослідженнях він приділяє вивченню творів св. Іоана Хризостома і св. Амброзія (IV ст.), св. Августина, Пелагія, св. Ієроніма (V ст.), св. Бенедикта (VI ст.), св. Григорія Великого (VII ст.). Тому й у проповідях, повчаннях і книжках вчений часто цитує великих просвітителів Церкви, зокрема св. Амброзія, який залишив нам своєрідний посібник християнського життя, особливо наголошуючи на потребі розвитку чеснот справедливості, відваги, поміркованості й розсудливості.

Книжка Едварда Станєка “Наші вади і наші чесноти” не містить нудних повчань. Вона читається легко й одразу захоплює винятковою відвертістю та простотою викладу важливих понять і характерних рис людської натури. Її підзаголовок чітко вказує на зміст — книга про культуру моралі.

Уже на початку, в *Передмові автора про хибні дороговкази*, о. Едвард гостро зазначає свою позицію і головну тему, яку потім розвиває на 162 сторінках цього незвичайного підручника порядності: *“Однією з найсерйозніших помилок сучасного світу є легковажне ставлення до правди. Вона перестала бути найвищою цінністю. Але, оскільки не можна було відкрито проголосити її девальвації, водночас бажаючи, щоб вона не доходила до людських сердець, застосовували іншу методу.*

Не відомо хто, де і коли позаміняв дороговкази на дорогах людського життя. Один із них мав вказувати дорогу до правди. Протягом віків на цьому дороговказі було видно напис: ЦНОТА, або — що означає те саме — ЧЕСНОТА. У XX ст. з’явилися два нові написи: ДИСКУСІЯ і ДІАЛОГ. Вони вивели людей на бездоріжжя пустослів’я та безнадійного фехтування язиком і пером у боротьбі за те, ***хто має рацію****, а не про те,* ***що є правдою.***

До правди не приходять шляхом дискусії, до неї треба внутрішньо дозрівати. Правду треба полюбити. А це вже справа серця і чину, а не слів. Єдиною дорогою, яка веде до правди, є вдосконалення серця за допомогою чесноти. Той, хто хоче пізнати правду, хто прагне увійти в її прекрасний світ, світ величезної сили і доброти, має перед собою лише одну дорогу — дорогу систематичного удосконалення свого морального життя. Вона така ж довга, наскільки довге людське життя. Її не можна скоротити ані на один удар серця. Це дорога постійної боротьби проти того, що чинить опір чесноті, тобто дорога боротьби проти вад”.

Отець Е. Станєк упродовж своєї душпастирської діяльності вислухав понад десять тисяч сповідей. Він знає не лише що може гніздитись на дні глибокої криниці людської совісті та як можна очистити сумління, а й про те, як подолати власні вади, що сумління заплямовують. Тому в цій книзі автор застосовує прийом контрастного порівняння відповідної вади з її протилежністю — чеснотою, зазначаючи, що обидві вони розвиваються з одного джерела бажань. Зокрема, докладно розглянувши зміст і вияви заздрості як небезпечної хвороби душі, тут-таки представляє чесноту доброзичливості як основу щастя серця. Гніву, який має властивість рости, автор протиставляє лагідність і поблажливість; невгамовну сексуальну жагу ставить навпроти чистої і світлої любові; боягузтво і зухвалість — навпроти мужності й самопожертви.

Перекладач, “споживаючи” цю їжу для душі та розуму, так довго працював над собою, що процес перекладу книжки розтягнувся на п’ять довгих років. Щоправда, впродовж цього часу Є. Ґолибард підготував і видав шість інших книжок. Зрештою, український читач отримав прекрасний, оригінально ілюстрований Надією Савченко й змакетований і зверстаний Олександром Приходьком новорічний подарунок.

Це акт благодійництва трьох небайдужих людей: автор — кс. проф. Едвард Станєк подарував право на переклад і видання твору, перекладач із власної ініціативи взяв на себе безоплатну працю замість відпочинку, народний депутат України Віталій Корж власним коштом забезпечив видання накладом 3 000 примірників. У тому самому дусі благодійності потрібна й повчальна книжка поширюється переважно через мережу бібліотек, зокрема шкільних.

ПОЛЬОТИ НАД КРАКОВОМ І СІЧЕСЛАВОМ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ «СІЧЕСЛАВА» У ГІРНИКІВ

Микола ЧАБАН,
заввідділу культури обласної газети “Зоря”, член редколегії журналу “Січеслав”
Фото автора

У Національному гірничому університеті відбулася презентація свіжого числа літературно-мистецького та публіцистичного часопису дніпропетровських і всієї України письменників “Січеслав”. І хоч це було тринадцяте число, представлення минуло на диво успішно.

Це число журналу вийшло як спецвипуск “Україна—Польща”, “Краків—Січеслав”. Епіграфом до нього взято рядки з вірша Михайла Пасічника:

“Кожен четвертий лелека —
Поляк”, — кажуть у Польщі.
Польщу обрали лелеки —
Це так! —
А журавлі люблять нашу країну.
Кожний четвертий лелека —
Поляк,
А журавель кожен другий —
Вкраїнець...”

Про те, як народилася ідея “політати над Віслою і Дніпром”, або яка головна тематична домінанта тринадцятого числа “Січеслава”, розповіла на зустрічі зі студентами і співробітниками ВНЗ головний редактор журналу, голова обласної організації Національної спілки письменників України Леся Степовичка. Вона щойно повернулася з Кракова, куди їздила з культурологічною місією на запрошення адміністрації Ягеллонського університету. У місті над Віслою відбулася презентація дніпропетровського часопису, а також її останнього роману “Шлюб із кухлем пільзенського пива”, цікаві зустрічі зі студентами та інтелігенцією. Леся Степовичка поділилася враженнями про “місто королів і поетів” і подякувала професорові-україністу Ярославу Поліщуку (Краків) і генеральному консулу України в Польщі панові Бродовичу, під почесним патронатом якого відбувалася ця акція.

Скептик скаже: “Навіщо журнали, коли про все можна дізнатися з Інтернету?” Та у тім-то й річ, що саме в епоху Інтернету журнал, і “Січеслав” тому добрий приклад, — не просто джерело інформації (до речі, “Січеслав” має свій сайт), а стає чимось більшим: літературним клубом для шанувальників красного слова. За чотири роки існування “Січеслав” став літературно-мистецькою трибуною. Нещодавно з’явилась нова рубрика — “Наука”.

Доречним у зв’язку з цим стала

розповідь про контакти нашого Національного гірничого університету з вищими навчальними закладами Республіки Польща. Стали регулярними академічні обміни викладачами і фахівцями, видання спільних підручників та статей, проведення спільних міжнародних конференцій та семінарів, організація виробничих практик для студентів, спільний пошук наукових і освітніх проектів тощо. Розповідь про це супроводжувалася демонстрацією світлин, фільму про пам’ятки “магічного Кракова”.

Під час презентації у Національному гірничому університеті

На завершення презентації виступив ректор Національного гірничого університету, академік Геннадій Півняк. Він сердечно подякував редколегії й головному редакторові “Січеслава” Лесі Степовичці за чудове число журналу, який наводить мости між Україною і Польщею, пообіцяв, що журнал буде презентовано і в Кракові в гірничо-металургійній академії, де наступного року відбуватиметься міжнародний гірничий конґрес.

«ДВАДЦЯТЬ ПЕРЕВТІЛЕНЬ» У МАНДРІВЦІ ДО СОНЦЯ

Наталя МАФТИН,
кандидат філологічних наук,
м. Івано-Франківськ

Юнка, яка “інколи нагадує метелика”, іноді “схожа на оленятко з великими зеленими очима”, а часом — на “хитрого бешкетника”, що “одягає шапку а ля Буратіно”. Такою бачать її улюблені гімназійні вчителі. Такою постає лірична героїня на сторінках її першої поетичної збірки з багатообіцяючою назвою “Передчуття”. Макар Оля, вона ж — “просто Макароля”, своєю першою збіркою викликає в читача передчуття народження справжнього Поета. Передчуття дотику до таємниці неповторного, пізнання світу в собі.

У її творах відлунює Шевченків і Стусів біль за Україну — і власна, вже зовсім не дитяча гіркота: “То так дико — свою Батьківщину/Віддавати чужинцеві в борг” (“Україна”). А ще живе свята віра, що “лише тут можна дихати./ І можна залишатися справді живим”. І, як сакральний, прапервозданний простір, всесвіт у мініатюрі — “imago mundi” — постає рідний Івано-Франківськ (Станиславів) і рідні Карпати. Юна авторка збірки відчуває ностальгію за барвистим світом гімназійної юності й водночас — порив вітру, що напинав вітрила першовідкривачів незвіданих материків. Та навіть коли “до зірок — півподиху”, найважливіша, найжаданіша мандрівка у її житті — то “двадцять перевтілень” у рідному Станиславові, цьому центрі Галактики чи й Всесвіту (“Двадцять моїх перевтілень”).

Уявлення про першу збірку Ольги Макар було б неповним, якщо обминути одну з найважливіших тут тем: болючу для української екзистенції тему еміграції. “Мої родичі/втікають за кордон,/мої друзі втікають./Втікають, здається, всі/(скоро нікому буде/перевертати клепсидру,/щоб час/ще минав)”. У душах співвітчизників, які в заокеанських мандрах шукають нову батьківщину, авторка намагається розбудити притлумлену вічною гонитвою за матеріальними благами генетичну пам’ять роду. Їй болять кордони, що “стомилися бути щодня перекреслені” “такою кількістю людей, що сюди не повернуться”. Для неї любов до України — то високе небо Свободи на Майдані в помаранчевому листопаді.

Читаючи щирі, по-дитячому беззахисні рядки, ловиш себе на думці: а може, воно вже виросло — те покоління, що не знає смаку рабської юшки? Бо всупереч тому, що тут ще “дурять, брешуть і крадуть”, воно свідоме свого вибору бути вірними Україні в її найважчі часи. Воно має аристократичне відчуття своєї закоріненості.

Ольга щира в освідченні Івано-Франківську, і тому всі її мрії про навколосвітні подорожі й космос, про мандрівку до сонця закономірно завершуються “знаходженням” “себе справжньої”, що дорівнює “гострому бажанню послухати скрипку на стометрівці” (“Як добре, що всі мої мрії...”). Можна сказати, що Оля “зав’язується” на добру урбаністичну поетку: вона вміє слухати місто, відчувати ритм його вулиць, розуміє пантоміму його дійства.

У юної поетки є власна таємниця вичакловування передчуття справжнього дива, тому слово (а інколи й шепіт) у неї має “запах золотого вогню”; а відчути себе щасливим можна, здолавши заскорузлі рамки часу — “десь між сьогодні і завтра”. І знає, що над щасливими по-справжньому час втрачає магічну владу, а для щастя треба “...лиш відстані (...) Хоч трішечки містики й неба”. Тому й експериментує з часопростором, іноді відкидаючи час, бо Вічність — тільки простір.

На сторінках її першої книжки промениться чистий світ дитинства, тут бунтує проти канонів та стереотипів “дорослого світу”, тут є й філософська заглибленість у найсуттєвіші проблеми буття, яка виливається в афористично-містке розмежування справжніх і сфальшованих цінностей.

Я вперше побачила її на станиславівській “стометрівці”. Вона тримала білий зшиток: це був її щит і забороло — і водночас частинка серця... Перша книжка, щойно з типографії.

— Олю, — кажу подумки цій тендітній, як квітка підсніжника, дівчинці. — Нехай на твоєму шляху ніколи не буде жодних зрад. І хай нам усім легко дихається і живеться радісно у нашій Україні.

Ольга МАКАР,
м. Коломия

***

На твої плечі
знов падає перший сніг
На губи, долоні, на коси...
Тікаєш...
Щоб час за тобою не встиг
Сльози мов роси
Стають на морозі
сніжинками
Хай спиниться час
і зникнуть годинники
Хай зупиниться відлік
Це все не для нас
Нам треба
лиш відстані
І крок, згодом — біг
Хоч трішечки містики
й неба...
А з нього хай падає
повільно і ніжно
перший прозорий сніг

***

Хлопці — папір.
З них можна робити ориґамі.
Ти мій листок, ти мій майбутній
твір.
І ти — весь світ — у тонах і гамі.
Ти мій шедевр.
Моє майбутнє диво.
Твій голос, погляд, твої манери...
Я все творю.
І все — красиво.
Ти потребуєш мого олівця.
Я — твоєї відсутності.
Не з’являйся...
Намалюю тебе у сутінках...

Я НЕ ДОРОСЛА!!!

Я не доросла!
Зовсім не доросла!
Я ще не належу до тих людей,
що підпорядковуються
канонам, правилам і стереотипам,
що не вміють по-справжньому
радіти життю
і задзьобують насмерть білих
ворон.
Я не така!..
Гляньте — у мене ще є веснянки
на носі,
я й досі кружляю на каруселях
і вишневий сік люблю більше,
ніж каву.
Я не доросла!
Навіть піжама з веселим
ведмедиком свідчить про це!
Чому ж усі вирішили записати
мене до числа людей,
які вже не кататимуться
на роликах
і не бігатимуть босоніж
по березі річки?.. Чому?!..
Гаразд!.. Ви мовчите,
а я поспішаю —
на мене чекає морозиво
з полуничним джемом
і улюблені мультики.
Це ж краще, ніж дорослішати,
правда?!

***

Коли наші матері колисали нас
у калинових колисках,
вони переплели у наших серцях
любов
із китицями калини...
Під її вітами ми бавилися
у дитинстві,
то, може, й зломили ненароком
гілочку-китичку,
що схилилася надто низько.
Тепер наші поразки
особливо болючі, гіркі, пекучі.
...Може, це кара
за ту зламану гілку?

***

Мої родичі
втікають за кордон,
мої друзі втікають.
Втікають, здається, всі
(скоро
нікому буде
перевертати клепсидру,
щоб час
ще минав).
Вони спалюють свої паспорти
і купують нові.
Забувають своїх друзів
і шукають нових.
І святкують
чужі свята.
Навіть кохають —
інакше.
І протягом решти
усього
свого життя
у вечірній молитві
питають
у Бога:
“А чи
справді
так
краще?”

ДІАЛОГ

— Де починається світ?
— У думках.
— А чи геній — звичайна людина?
— Ні, геній — Птах.
— Ким же тоді був Франко?
— Був він Орлом.
— Чи літав він високо за хмари?
— Сонця торкався крилом.
— Кажеш, торкався до Сонця?
— Від нього черпав натхнення.
— І Сонце його не спалило?
— На те він і Геній!
— А чи мав він у світі Кохану?
— А я не сказала?
— Вона також торкалась Світила?
— Надто низько літала.
— Чи кохав лише раз — і навіки?
— Тричі кохав.
— Чи був разом з ними?
— У снах уявляв.
— Чи любив щось у світі
сильніше, аніж Україну?
— Ні, лиш серце боліло,
бо ставала вона руїною.
— Чи боровся Поет за її
суверенність, за волю?
— Так, лиш цій боротьбі
присвятив свою долю.
— Непокірність у нього —
немов у пророків, натхненна?
— Від Землі, всеплодющої матері,
Дух, що серце його рвав до бою,
й палав, наче ватра.
— Як помер він? У почестях?
В славі? У вічності Ймення?
— Він не помер. На те він і Геній.

“Україна впливала культурно на чужі землі і передавала туди свої вироби”.
К. Широцький

ЧЕРКАЩИНА В ХУДОЖНЬОМУ ЛІТОПИСІ

Валентина ДАВИДЕНКО

Переповідатимемо, як казку: “Тоді сніги були глибокі й синьо відтінені стовбурами могутніх дерев...” Бо й справді у річищі минулого віку природа чи то ще не втомлена людською пожадливістю, чи за якимось вищим приписом дарувала нам справжні на подих і смак зими, невтомно вирізьблюючи кожну сніжинку. А якщо згідно з новою гіпотезою про воду як субстанцію, що вбирає довколишню інформацію і відповідно відображає її своїми кристалами, то, може, й справді тоді було більше зустрічної гармонії в серцях, незважаючи навіть на суспільні лиха. А може, таких сердець, довірливо і чисто налаштованих на світову гармонію, було більше. Зараз-бо якось усі жваво налаштовуються лише на бізнес, як сказав би герой “Голомозої співачки”: “ворушкі до життя”.

А снігів тепер таких немає! А ще рідкісніші зустрічі з художниками, які спогади давніх літ у тому майже райському колориті, і запаху, і шерхотінні крон переповідають нам, нинішнім. Мініатюрні, філігранно прописані пейзажі й натюрморти Миколи Лихошви сприйняла з тими ж відчуттями, що й полотна старих голландців, та відображають вони Україну, милу серцю малу вітчизну — Черкащину. Уся виставка “Краяни Богдана і Тараса”, яка два тижні новоріччя експонується в Національній спілці письменників України, переповита ностальгією її авторів — київських художників, які родом з Черкаського краю. Такі експозиції невдовзі називатимемо виставками зникаючих, а то й невідомих пейзажів. Тому й зворушується глядач на ці нібито традиційні сільські краєвиди, сіножаті й вітряки, що несуть вони ще враження натури, а не камуфляжу. Бо й у наш час уже тешуть колоди на подобу українського вітряка, на якому буде табличка “шинок” чи інша низькоякісного штибу ресторація. А ось живописець відтворив той млин, що роками гомонів з вітрами, написав латаття на ласкавому плесі й нагрітий сонцем човен, а воду з плюскотливого струмочка, що живив цю водойму, можна було пити, склавши човником долоні. Пишу це ніби про інший світ, як “фентезі” сторч очманілого від цивілізації людства. А від смаку чистого джерела і до нинішнього багна ще не минув час навіть одного покоління. Найбільш здогадливі вже розуміють: втрачаємо не тільки довкілля, а й норму, притаманну здоровій людині, моральні чесноти. Зустріч зі справжньою оазою і в макро-, і в мікросвіті викликає щирий подив і захоплення. На відкритті виставки відомий живописець Іван Пилипенко розповів зі зворушенням, як учився у Миколи Петровича Лихошви, нині старшого викладача Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва ім. М. Бойчука, і що той завжди допомагав своїм учням, відстоюючи їх перед іншими, а нерідко й забезпечував потрібними матеріалами та ділився своєю невеликою зарплатою. Цю сердечну щирість читаєш і в малярстві правнука Тараса Шевченка, який у багатьох роботах відтворив краєвиди Шевченкового краю: “с. Моринці. Хата, в якій народився Т. Г. Шевченко”, “За байраком байрак”, “Левада”, “Ріка Вільшанка біля Вербівки”. Романтично-філософський настрій полотен, своєрідна авторська техніка дарують глядачам незабутнє враження від побачення з такою Україною — чистих джерел і апостольських образів.

М. Лихошва. Самовар з бубликами

Учасники виставки: М. Лихошва, М. Калашник, О. Близнюк

Як і Микола Лихошва, що представлений на виставці не тільки в жанрі пейзажу, а й у монументальних історичних картинах, ще один викладач Інституту ім. М. Бойчука Олекса Близнюк відкриває експозицію своїм великим монументальним полотном, присвяченим історії Холодноярської республіки. Він організатор щорічних пленерів художників та студентських навчальних пленерів “Стежками Шевченкового краю” та “Стежками Холодного Яру”. Енергетичний потенціал його полотен відчувається не лише в історичних мотивах, а й у пейзажах, де кожне дерево втілює могутню силу цієї землі, що народжувала велетів духу.

Виразна живописна стилістика з імпресійними мотивами у Миколи Калашника, викладача Київської дитячої художньої школи № 2. Це його перша виставка, і художник представив лише частину свого значного доробку. Свіжістю емоцій дихають його образи, яскраві портрети, легкі й ніжні пейзажі.

Можливо, невипадково саме в Будинку літератора так сердечно прийняли виставку творчі побратими художників, яким близька ностальгія за чистою оазою в мікро- і макросвіті. Бо лише там буває рідкісна птаха — Творчість. І це доцільно для майбутнього виживання людини. Хоч того нині й не розуміють “ворушкі до життя”.

ВІН ТОРУВАВ ДОРОГУ МИСТЕЦТВОЗНАВЦЯМ

Петро НЕСТЕРЕНКО,
кандидат мистецтвознавства

Нечисленні, на жаль, публікації про авторитетного українського мистецтвознавця передреволюційного десятиліття Костянтина Віталійовича Широцького (Шероцького) стверджують, що ім’я його не епізодичне в історії української культури й освіти, що це постать першорядна, непересічний талант у багатьох царинах нашої духовності.

Народився майбутній мистецтвознавець 26 травня (за старим стилем) 1886 року на Поділлі в родині священика, який мав парафію в селі Вільшанці-Бершадській Ольгопільського повіту (тепер с. Вільшанка Крижопільського району на Вінниччині). Шлях до Петербурзького університету пролягав через Тульчинську духовну школу і Кам’янець-Подільську семінарію. Уже в ті часи автора майбутньої синтетичної праці з історії мистецтва українського народу зачарувало багате історичне минуле рідного Поділля, його талановиті народні майстри. Збираючи матеріали з історії краю та готуючи перші етнографічні розвідки, Кость Широцький став найулюбленішим учнем семінарської української громади. Уже тоді він зацікавився українською історією й народним мистецтвом рідного Поділля, почав збирати матеріали для майбутнього дослідження, написав перші етнографічні розвідки. Сучасники відзначали його лагідність і водночас сміливість та рішучість, небайдужість до інтересів пригноблених співвітчизників. Є відомості, що Костянтин Віталійович відвідував художньо-промислову школу В. Розвадовського.

1906 року талановитий юнак вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету, був активним учасником “Гуртка українознавства”, співпрацював у клубі “Громада”, секретарював у Благодійному товаристві допомоги студентам-українцям ім. Т. Шевченка, виступав з доповідями та рефератами про українське образотворче та декоративне мистецтво. Паралельно з університетськими студіями навчався в Археологічному інституті, після закінчення якого 1911 року став дійсним членом Імператорського Російського археологічного товариства. 1914 року отримав від університету наукове відрядження за кордон на три роки, але Світова війна дозволила йому лише тримісячну подорож в Італію. Повернувшись, Костянтин Віталійович складає іспит на звання магістра, його призначають приват-доцентом Петроградського університету. В університеті на кафедрі історії мистецтва деякий час читав курс лекцій з історії київського і галицького мистецтва. Вивчаючи оздоблення української оселі у 1909—1910 роках, завітав у гості до одного з найпомітніших мистецтвознавців XX століття Георгія Лукомського, якого називали поетом архітектури. Георгій Крескентійович опублікував низку фахових статей і книжок про садиби Харківської губернії, Вишневецького палацового комплексу, пам’ятки Львова, Волині, Києва, Батурина і Козельця, отож молодого мистецтвознавця цікавили рисунки садиб України.

Любов до рідного минулого органічно поєднувалася з інтересом до сучасного стану культури в Україні. Перші праці майбутнього вченого з’явилися друком ще 1904-го, за два роки до його вступу в університет. З часом він активно публікує свої мистецтвознавчі й етнографічні розвідки у таких поважних виданнях: “Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка”, “Православная Подолия”, “Подольские епархиальные ведомости”, пізніше співпрацює з київськими, львівськими, московськими й петербурзькими газетами й часописами. Коло його інтересів досить широке — від журнальних статей “Подольские “колядки” и “щедривки” (их историческое развитие и смысл)”, “Черты античной и древнехристианской живописи на украинских писанках”, “З недавнього минулого”, “Розписная пасека (Археологическая заметка)” до досліджень творчості Тараса Шевченка, Івана Сошенка, Василя Тропініна, Григорія Левицького. К. Широцького цікавили зруйновані пам’ятки Бакоти, Покорщини, Софійський собор у Полоцьку, батьківська церква в Білоусівці на Поділлі, будинок Івана Котляревського у Полтаві, надгробні хрести й писанки, українська орнаментика, художня обстановка давнього українського театру, середньовічне книжкове мистецтво.

Однією з перших книжок, яка побачила світ 1914 року в київській друкарні С. В. Кульженка, були “Очерки по истории декоративного искусства Украины”, де в підзаголовку читаємо: “1. Художественное убранство дома в прошлом и настоящем”. З неї читач дізнається про цікаві обставини з побуту XVI—XVIII століття з різних реґіонів України: Поділля, Полісся, Слобожанщини, Наддніпрянщини тощо. Дослідник, відзначаючи естетичні смаки українців, зокрема, подає опис київських будівель, цитуючи висловлювання сучасників: будинок Розумовського, дім Єлизавети Петрівни та київського митрополита, магістрату (з геральдикою на барельєфі) та інші. У книзі підкреслено глибинність декоративного мистецтва, проаналізовано його історію, манеру розписів будинків багатих, бідних, козаків, їхні спільні та відмінні риси. Згадано про прикраси храму Іоана Златоуста в Холмі, замок у Володимирі-Волинському, яким захоплювався угорський король, фортецю Данила Галицького поблизу Холма. Завдяки мистецьким аналізам нариси Костянтина Широцького і сьогодні не втратили цінності. Наступного року в Петрограді виходять друком “Буковина та її минуле. Історико-географічний нарис з 36-ма малюнками”, “Ілюстрована історія Галичини в коротких нарисах. З 60-ма малюнками”.

Приїхавши навесні 1917 року до Києва, К. Широцький активно долучається до громадської та наукової діяльності: бере участь у створенні Секретаріату, згодом Міністерства освіти, очолює художньо-промисловий відділ та секцію охорони пам’яток старовини та мистецтва, читає лекції з історії мистецтва в Київському українському народному університеті. Він зупинився в домі гостинного В. С. Кульженка, у видавництві якого вийшов ілюстрований путівник “Київ”, що, незважаючи на прикрі помилки, став одним із найцікавіших києвознавчих видань. Через нього нажив собі чимало ворогів і заздрісників. Цікаво, що книгу було присвячено Поліні Аркадіївні Гудаловій — дружині видавця. Разом із М. Жуком, М. Бурачеком, Ф. Ернстом мистецтвознавець друкувався у київському літописі українського письменства “Друкар”.

1918 року видано книжку “Старовинне мистецтво на Україні”, в якій К. Широцький вказує на значний розвиток мистецтва в Україні до X—XII століття, коли в нашій культурі переважали візантійські впливи. Правда, вже невдовзі він стверджує, що “Україна навіть впливала культурно на чужі землі і передавала туди свої вироби”. Більш того, проаналізувавши тенденції розвитку українського мистецтва, мистецтвознавець підсумовує: “Туди, на північ, попливуть згодом всі візантійсько-київські реліквії, наші артисти, письменники, митрополити і вся культура, щоб створити силу орієнтальній Москві. Саме ж київська земля, після татар, підпадає під нові впливи й утворює в себе культуру типу західноєвропейської, яку передала нашим часам”.

Остання визначна праця дослідника — двотомна “Історія українського мистецтва”. Перший том дослідник здав до друку київському видавничому товариству “Друкар”, а другий перебував у його батька, в селі Білоусівці поблизу Ладижина на Поділлі. Ця синтетична праця не встигла побачити світ, проте 144 листівки, як ілюстрований додаток, з’явилися 1918 року. Завершував її Кость Віталійович уже тяжкохворий.

Насиченим подіями для молодої Української держави й для К. Широцького був 1918 рік. Інтенсивно працювала комісія з питань повернення в Україну вивезених у Росію за царизму та короткочасного панування більшовиків історико-культурних цінностей українського народу. Для розширення її роботи голова комісії П. Холодний рекомендував запросити на засідання відомих мистецтвознавців К. Широцького і Д. Щербаківського. Уже 5 червня 1918 року у складі Культурної комісії при Українській мирній делегації вони працювали на переговорах з Росією. Проте 20 червня 1918 вже був інший склад комісії. Влітку цього ж року Костя Широцького обирають професором Кам’янець-Подільського університету.

Останній рік життя Кость Віталійович тяжко хворів, і 13 вересня 1919 року помер у батьків у селі Білоусівці на Вінниччині у віці Христа. Надто дивною здається така рання смерть. Згадаймо, що того ж року більшовики підло вбили видатного живописця і педагога Олександра Мурашка, згодом нібито покінчив самогубством Д. Щербаківський, 1920-й став фатальним для українських патріотів Г. Нарбута, В. Модзалевського, 1922-й — композитора і громадського діяча К. Стеценка... Цей список лише започаткував комуно-більшовицький терор проти справжніх українських патріотів.

“Ця невеличка яскрава дрібничка на ялинці дає змогу знов і знов пережити найкращі моменти свята”.

ЕКСПОНАТИ РІЗДВЯНИХ СВЯТ

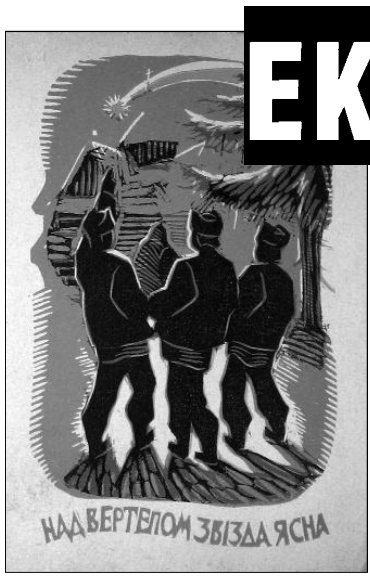

Музей історії Києва, який уже чотири роки не має приміщення й перебуває під загрозою знищення, не лише бореться за своє існування, а й повноцінно працює, не втрачаючи надії довести київським можновладцям потребу міського музею в столиці України. Черговий раз ми заявляємо про себе, відкриваючи у нашому філіалі — Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського виставку, присвячену Різдвяним та новорічним святам. Ця подія має для нас особливе значення, адже в експозиції представлено не лише експонати з колекції Музею, а й речі, які надали для цієї виставки кияни, що підтримують нас і допомагають вистояти.

На виставці представлено понад дві сотні експонатів різних століть. Окремий зал присвячено іконографії Св. Миколая від XV до XIX століть. Окраса цієї частини виставки — унікальна двобічна корогва першої половини XVIII ст. із зображенням Святого Миколая та Святої Катерини (розпис на шовку). Святий Миколай віддавна — найшанованіший в Україні святий, це один із найулюбленіших образів стародавнього мистецтва. На честь Св. Миколая в Україні будували храми. У Києві їх було кілька: величний бароковий Військово-Микільський собор, зведений коштом гетьмана І. Мазепи, церкви Миколи Притиска, Миколи Набережного та Миколи Доброго на Подолі й інші храми, зображення яких відвідувачі зможуть побачити на дореволюційних поштових листівках.

Св. Миколай у багатьох країнах був прообразом Діда Мороза, який приносив подарунки під Різдвяну ялинку. Саме з Різдвом Христовим асоціюється ялинка. Раніше Різдво в нашій країні святкували 25 грудня, напередодні Нового року. Майже на всіх різдвяних вітальних листівках початку XX ст. — зображення ялинки з подарунками. Прикрашання ялинки до Різдва, виготовлення ялинкових іграшок і подарунків створювало особливу атмосферу домашнього свята, щастя, миру й спокою.

Ретро-ялинка зі старовинними прикрасами, зворушливі різдвяні листівки в домашньому затишному інтер’єрі початку XX ст., журнали того часу з порадами модницям, як підготуватися до новорічного балу. А чудові зимові пейзажі корифеїв українського живопису з колекції Музею — Сергія Шишка, Миколи Глущенка, Людмили Морозової, Олекси Булавицького — налаштовують на елегійний настрій.

Великий інтерес викликають українські різдвяні листівки, видані в Польщі та Німеччині в 1930—40 рр. з українською державною символікою. Викликають захоплення авторські новорічні буклети та листівки 1950—60 рр. відомого українського графіка Георгія Малакова. Для тих, хто захоче повернутися у 50—60-ті — новорічні та різдвяні листівки, дитячі іграшки, книжки та ялинкові прикраси того часу. Кожна прикраса — це історія країни в мініатюрі, це — пам’ять. Пам’ять про минуле життя, про рідних і близьких, про далеке дитинство.

Під час роботи виставки за сприяння Українського фонду “Україна 3000” відбулися благодійні різдвяні зустрічі та концерти.

ПРИКРАСИ ДЛЯ ЯЛИНКИ

Ретро-ялинка зібрала іграшки кількох поколінь киян, які дбайливо зберігали і передавали з покоління до покоління. В них історія країни, родин. Це переважно іграшки радянського часу, починаючи з кінця 1930-х рр. і закінчуючи серединою 60-х.

Сьогодні це вже колекційні примірники, в яких відбився шлях розвитку ялинкової прикраси. Проте вона має свою давню історію. Батьківщиною ялинкових іграшок у сучасному розумінні цього слова вважають Німеччину, невеличке містечко Лауш у Тюрингії, де з 1860 рр. почали виробляти скляні кульки і різноманітні за тематикою прикраси. Тривалий час країна залишалася монополістом на ринку виробництва цього тендітного й вишуканого товару. На початку XX ст. в Європі монополію порушили чеські іграшки, які виготовляли у Богемії — традиційному осередку виробництва кольорового скла. До Російської імперії новорічні прикраси переважно імпортували з-за кордону. Так, у Києві цей коштовний у буквальному сенсі слова товар продавали в магазині І. Ф. Кордеса на початку Миколаївської вулиці (тепер вул. Архітектора Городецького). Виробництво ялинкових прикрас у Росії було ще досить незначним. Одними з перших постали дві невеликі фабрики в Петербурзі та Клину. Артілі, що виготовляли скляні іграшки, існували і в інших містах імперії, але за якістю їхній товар значно поступався імпортованому.

Висока ціна на іграшки об’єднувала родину напередодні свята: виготовляли саморобні прикраси з кольорового паперу, фольги, вати, картинок тощо.

У перші пореволюційні десятиліття іграшки в СРСР майже не виробляли. Лише з поверненням ялинки 1937 р. почали з’являтися перші радянські ялинкові прикраси, ще не дуже виразні, виготовлені ручним способом з вати, пап’є-маше у невеликих артілях. Тоді ж з’явилися перші скляні іграшки, але з неодмінними атрибутами радянської доби — серп і молот, зірка, кульки з написом “СССР”.

Під час війни тематика іграшок відобразила суворі реалії — іграшки-“пістолети”, “собаки-санітари”, парашутисти. А люди, як і багато років до того, майстрували іграшки на ялинку з підручних засобів. Відразу після звільнення Києва 1943 р. у місті відкрили артілі, де працювали переважно інваліди, що виготовляли іграшки, ватних Дідів Морозів та Снігуроньок у кожушках і хустинках, які дуже нагадували сільських дівчат.

Були й нечисленні розкішні серії іграшок. Наприклад, до 150-річчя О. С. Пушкіна 1949 р. побачили світ набори ялинкових прикрас із зображенням пушкінських казкових персонажів, менш ліричними були серії з портретами Сталіна та членів Політбюро. Проте для масового споживача виготовляли ті самі кульки з червоними зірками, танки, літаки тощо.

Лише з 1950-х рр. іграшки почали виробляти на невеликих спеціалізованих вітчизняних фабриках у Москві, Клину, Ленінграді. В Україні по війні одна з найдавніших фабрик з виробництва прикрас відкрилась у містечку Клавдієве неподалік Києва. За кілька десятиліть вона перетворилась на одного з найпотужніших виробників іграшок, її продукцію знали в усьому колишньому Радянському Союзі.

Хрущовська епоха принесла безліч скляної кукурудзи, овочів, Дідів Морозів і Снігуроньок, а на початку 1960-х ще й космонавтів, ракет, супутників. Цікавинкою стали іграшки, виготовлені з пресованої бавовни, — персонажі казок, грибки, тварини тощо. Проте неодмінною прикрасою ялинки залишалися скляні намиста.

З другої половини 1960-х виробництво прикрас стало масовим, тому іграшки втратили свою індивідуальність і чарівність. Усе, що випускала вітчизняна промисловість, набувало спрощених і узагальнених форм, а покупець отримував штамповані обличчя.

В останні роки можна спостерігати нове життя ялинкових прикрас — знову повертається мода на неповторні індивідуальні екземпляри, які потребують ретельної праці гутників, художників, дизайнерів. А технічний прогрес з новими технологіями і матеріалами відкриває широкий простір для іграшки майбутнього. Саме ця невеличка яскрава дрібничка на ялинці дає змогу знов і знов пережити найкращі моменти свята.

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ІГРАШКИ

Зірка на ялинку та плетений кошик мають свою новорічну історію, спогад про далекі 1930-ті роки в Києві. Її розповідає власниця сімейної реліквії з родини відомого вченого, академіка Георгія Писаренка. Дружина вченого, Есмеральда Олександрівна Писаренко, уроджена Пугач, згадує, що ця іграшка з’явилася в родині у рік її народження: “Я народилася 26 січня 1936 р. в Києві. Незадовго до Нового року моя мама Ніна Іванівна була на партактиві, де виступав П. П. Постишев і пояснював, що знову буде запроваджено свято Новорічної ялинки.

Зірку придбали 1936 р. Отже, ми з нею ровесниці. На перший у моєму житті новий, 1937 рік, ми з нею пройшли перше спільне випробування. Тоді наша сім’я мешкала на вулиці Гоголівській, 7, кв.10, у бельетажі. Мені було майже 11 місяців, і хоч я ще нічого не розуміла, старший брат Костик (у майбутньому відомий український художник Костянтин Філатов) змайстрував для мене під ялинкою зимове село — з хатинкою та сніговою гіркою з вати, якою спускалися на санчатах іграшкові дітлахи. Коли в нашій невеличкій кімнаті навколо ялинки зібралися гості, вони запалили бенгальські вогні. Раптом від іскри загорілася снігова гірка з ялинкою. Спалахнула пожежа. Охоплені панікою люди кинулися до виходу, забувши про мене маленьку, виштовхавши маму з кімнати. Двері зачинилися. І тоді якийсь сміливець вибив вікно з вулиці, заліз до кімнати і врятував мене, а палаючу ялинку викинув через вікно на подвір’я. Я залишилася жива. Зірка на ялинці не розбилася.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, мама вийняла кілька дощок з підлоги у нашій квартирі, викопала під ними яму і сховала до неї в плетеному кошику все найцінніше — фотографії, документи та ялинкові прикраси, серед них і зірку.

Разом з мамою та вітчимом, Олександром Григоровичем, я всю окупацію пробула в Києві. Батьки допомагали підпіллю. Після звільнення міста, наприкінці 1943 р., ми вже жили на розі вулиць Павлівської й Тургенівської, а в нашій колишній квартирі мешкали інші люди. Батьки прийшли до них і попросили дозволу витягти з-під підлоги “цінності”, й ті люб’язно погодилися. Потім родина жила у будинку на вулиці Стрілецькій, 7/6, кв. 10; а з 1962 р. зірка прикрашала наші новорічні ялинки на вулиці Панфіловців. Ця зірка стала сімейною реліквією”.

Сторінку підготували
Ольга ДРУГ,
Вікторія ВЕЛИЧКО
Фото **Миколи КУЧЕРЕНКА**

“Біблійна література залучає людину до участі у неспинному процесі історії”.

ВІДКРИЙ СЕБЕ

Письменник Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ добре відомий нашому читачеві. 1997—98 років у “Слові Просвіти” опубліковано його есеї з української біблійної етноботаніки — перша частина книги з “Божого саду”. На подання Всеукраїнського товариства “Просвіта” 2001 року автора було відзначено премією ім. Івана Огієнка в номінації “Народознавство”. Андрій Олександрович Топачевський і надалі працює в цій тематиці; він завершує другу частину книги, присвяченої біблійним істотам, книги про роль і місце у Святому Письмі звірів, птахів та інших Божих створінь, які супроводжують і оточують людину від самого початку її Буття.

Адам дарує імена звірам і птаству. Бестіарій (атлас тварин) XII ст., Англія

Біблія стверджує, що птаство було сотворене п’ятого, а звірі — шостого дня. Отже, коли Людина вперше побачила Світ, її вже оточували всілякі тварини, що жили у Божому саду — Едемі. Господь зажадав, аби Людина сама назвала їх. І коли до Адама приєдналася Єва, перший чоловік вже встиг дати всім птахам і звірам різні імена (Буття, 2:19—21). Власне, з цього й почалося наше пізнання Світу Божого.

Змальовуючи Всесвіт, Книга книг пропонує нам його цілісну картину — *Універсум*. Але якщо про кожну біблійну особу написано стародавні трактати й сучасні дослідження, то рослини і тварини залишаються поза належною увагою, хоч без них не лише неможливо уявити Світ, а й важко осягнути думки, наміри та вчинки персонажів Святого Письма. Сприймаючи пророцтво Ісаї про мирне царство Месії, де теляткo з левеням пастимуться разом, сучасна людина має зрозуміти метафоричну мову старозавітного пророка, в якій покору і лють традиційно уособлюють певні істоти. А читаючи псалом, де праведника порівнюють з кедром ливанським, не зайве поцікавитись, чому саме це прекрасне дерево як символ високих чеснот збудило уяву співця богонатхненної молитви. Чому ж у біблійних текстах згадано ту чи іншу рослину, звіра або птаха? Відповісти на це питання можна, лише зрозумівши місце кожної істоти в Універсумі, її образ у свідомості авторів Святого Письма.

Релігійна символіка набула особливого значення ще за часів раннього християнства. Якщо зображення тварин та рослин в елліністичній культурі були реалістичними, пластично-тілесними і лише відбивали уявлення про навколишній світ, то у християнській традиції хрест, виноградна лоза, вівця, пастух і ягня, якір і корабель є знаками сакральних таємниць, духовними символами. На зміну елліністичному мисленню з його логічним вивченням довкілля приходить ірраціональний ідеалізм християнина, для якого людина — це не “суспільна звірина” у системі Аристотеля, а Боже сотворіння, як і решта Світу. Взаємини людини з Богом — вже не сліпе підкорення, а своєрідне партнерство на засадах духовних зобов’язань. Замість античного незмінного Космосу перед нею постає динамічний Всесвіт, сповнений історичного змісту, роздумів над сенсом життя та самоаналізу. Пластика втрачає панівну роль, і провідні місця серед мистецтв займають музика, поезія, література, допомагаючи людині спілкуватися з Богом. Тепер цінують не саму ідею Краси; зовнішність має значення лише як відображення внутрішніх, душевних якостей.

Гомерова “Одіссея” не претендує на те, щоб зробити читача учасником подій цієї епопеї. Вони залишаються у нашій свідомості наче яскравий міф, що примушує на деякий час забути про дійсність, — легендою, яка має циклічне завершення, початок і кінець. Біблійна ж література — не спогад про давноминулі події; вона залучає людину до участі у неспинному процесі історії. Час у Святому Письмі має незворотний характер, а кожна людина знаходить власну гілочку на історичному світовому Древі. Особливу увагу приділено сотворенню Світу й початкам його, а також моральним засадам людини, питанням вибору її життєвого шляху. Святе Письмо допомагає уважному читачеві відчути себе вартісною часткою живого і духовно гармонійного Універсуму, в якому почуття до ближнього свого і до Бога — неодмінні складові всесвітньої християнської Любові до всіх сотворінь: “Хто не любить брата свого, якого бачить, як може він Бога любити, якого не бачить?” (І Івана Богослова, 4:20). Естетичні цінності підкорюються цінностям етичним, що сприяє розвитку емоційно-образного мислення, завдяки якому було переглянуто статичні погляди античних учених і філософів на Всесвіт і наше місце в ньому.

Щоб повніше відчути плин історичного часу, порівняймо рослини і тварин Едемського саду з колом істот, що нині живуть на Землі. Адже далеко не всі вони, згадані у Святому Письмі, щасливо дожили до наших часів. Багато з них опинилося у Червоних книгах фактів (Red date books) як щезаючі, а деякі навіть у так званих Чорних списках, де фігурують зниклі назавжди. Це сталося за неповні 2000 років, що минули від часу написання Нового Завіту учнями Ісуса Христа. Особливо жорстокими були два останні століття, коли з широких просторів Європи, Азії та Африки щезло чимало сайгаків, тарпанів, ведмедів, журавлів, яких вважали звичними за життя наших прадідів. Чи не тому природні реалії дедалі рідше стають об’єктами творчості, а їхнє місце в літературі й мистецтві захоплює “віртуальна реальність”, знайдена у пам’яті комп’ютерів?

Вважаючи себе цивілізованою, сучасна людина безжально знищує власну домівку — природу Землі з її пожильцями, своїми сусідами, які не можуть захиститися не лише тому, що не мають представників у парламентах. Сьогодні на українському півдні не зустрінете степового орла, як і ліванського кедра — у горах Лівану. Та Святе Письмо рятує від розпачу й зневіри, воно боронить свідомість людини від усякого зла, являючи нам безмежний Світ, населений різноманітними істотами, кожна з яких по-своєму виконує волю Господа.

На стінах печер Альтаміра і Ласко у горах Піренейських, склепіннях Кам’яної Могили в Запорозьких степах та в інших святилищах наших далеких предків чудово збереглися зображення диких коней, турів, сайгаків, добре відомих мисливцям кам’яної доби. Тоді людина ще не мала грізної зброї, якою згодом винищила цих тварин, врятованих від Всесвітнього потопу

ДОЛЯ ЦАРЯ ЗВІРІВ

Де леговище левів, що в ньому левенята зростали, що в ньому походжали лев, левиця та левеня, і ніхто не полохав їх?

Пророк Наум, 2:12

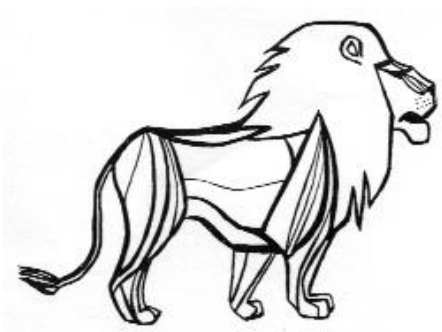

Віщуючи зруйнування Ніневії, столиці Ассирійської держави, що збулося 612 року до Різдва Христового, пророк порівнює її володарів з ненажерливими звірами, які наповнюють здобиччю свої лігва й схованки. Герої книг Старого Завіту, як і давньогрецький Геракл, утверджують власну силу і славу, перемагаючи левів. Але — з Божою допомогою! Так учинив ще юний Самсон: *І зійшов на нього Дух Господній, і він розірвав того левчука, як розривають ягня, а в руці його не було нічого.* (Книга Суддів, 14:5.6).

В уяві біблійних авторів лев був такою могутньою твариною, що перемогти його голіруч не зміг би й богатир, особливо замолоду. Тому в перекладах Святого Письма всіма мовами збережений термін “левчук” або “молодий лев”. Самсонів двобій із ним біля виноградника за тисячі років набув символічного значення й широкої популярності. Самсон — означає сильний і мужній. Його малювали одягненим у шкури рожеволиким молодиком, що розриває темношкірого гривастого лева, вхопивши його за пащу. Тобто повторює перший з 12 подвигів епічного героя давньої Греції, який задушив Немейського лева. Виникає думка про зв’язок історії Самсона з міфами про Геракла. Цей сюжет використовували у геральдиці, він є в гербах української шляхти. А Контрактовий майдан, що на Київському Подолі, з 1748 р. прикрашає водограй “Самсон” (архітектор І. Григорович-Барський). Утім, скульптурна композиція з Самсоном з’явилася там лише на початку XIX ст., а відновлена разом з водограєм 1982 р.

У видінні пророка Даниїла (7:4) крилатий лев уособлює могутність і владу. Саме це символізують леви у сучасній геральдиці, їх зображено на державних гербах Великої Британії, Норвегії, Болгарії та багатьох інших країн. Як символ Львова і Галичини, зображення лева — складова Великого герба України. Лев з мечем був і символом перської держави, яка нині має назву Іран. А при дворі перського царя Дарія І Гістаспа жив і пророкував Даниїл. Займаючи високу посаду (Книга називає його князем), Даниїл виконував свої обов’язки якнайкраще, *бо в ньому був високий дух.* Тому цар *мав на думці настановити його над усім царством* (6:4). Це викликало заздрість інших князів і сатрапів. Не знайшовши жодної справедливої зачіпки, вони звинуватили Даниїла в тому, що він тричі на день молиться Богові, — а це, мовляв, загрожує авторитету царя і порушує державне право. Дарій хоч і любив Даниїла, змушений був учинити з ним, як велів закон, який щойно затвердив на прохання підступних сатрапів. І звелів укинути пророка до ями з левами... Не спавши ніч, на світанку цар поспішив до місця страти. Там живий і неушкоджений Даниїл розповів цареві, як Божий ангел його врятував, затуливши пащі левам. І страшні хижаки скорилися волі Всевишнього...

Останнє пророцтво Даниїла припадає на 519 рік до Різдва Христового, за 7 років перед походом Дарія І у причорноморські степи, на південь сучасної України, проти скіфів, де він зазнав нищівної поразки. Цікаво, чи встиг пророк попередити перського царя про небезпеку нападу на Скіфію? Чи Дарій просто знехтував того разу порадою Даниїла, якого після випадку з левами дуже цінував і поважав? Це залишається таємницею.

Отже, левів у давнину вважали дуже грізними звірами. Їхні якості були мірилом сили, жорстокості та зверхності; з ними змагалися епічні й біблійні герої. Але, як твердить Святе Письмо, ці могутні істоти виконували Божу волю. Перша Книга царів (13:24—26) розповідає про Божого чоловіка, тобто пророка, *що був неслухняний Господнім наказам, і Господь дав його левові, і він роздер його...*

Поети у різні часи оспівували шляхетні риси царя звірів, якого дедалі рідше щастило бачити живого; згасали навіть чутки про нього. Цими ідеалізованими рисами наділяли сучасників: короля Англії у другій половині XII століття Річарда І прозвали “Левове Серце”. Його суперництво і мирна угода із султаном Сирії і Єгипту Салах-ад-Діном яскраво відображені у літературі й мистецтві.

Тужлива нота ідеалізації колишнього володаря незайманих просторів особливо помітна після того, як диких левів поменшало. Сьогодні називаємо людину левом, маючи на увазі найкращі риси: сміливість, успішність, талановитість, відвертість. А в біблійні часи і навіть пізніше леви були поширені на Близькому Сході, в Ірані та Індії. Вони мало чим відрізнялися від своїх африканських родичів. Вони, втомившись переслідувати полохливих і прудких диких тварин, зухвало нападали на свійську худобу, а іноді й на людей. Але якщо дикі африканські леви ще збереглися, принаймні у заповідниках, то у Палестині останнього лева вбили 750 років тому, і тільки у глухих,

мудрим прабатьком нашим Ноєм. Та перш ніж людина застосувала заповідь “не убий” не лише до ближнього свого, вона повірила у християнське милосердя, що виключає зневагу до життя і є небувалою чеснотою, якісним стрибком свідомості мислячої істоти. Зрозумівши це, мусимо довести власними вчинками, що не марно живемо у XXI сторіччі.

Словом “твар” у давнину називали всіх сущих, бо вони — від Творця. Ще у XVIII ст. у Григорія Сковороди словом “тварина” означено сотворену Богом істоту. Як християнин, український філософ поважав будь-який вияв життя, бо його торкнувся Всевишній: “Ця невидима натура, чи Бог, усю твар пронизує й утримує; скрізь завжди був, є і буде”.

Звіру чи птахові часто доводиться розділяти щоденні радощі й біди людини, приймаючи її долю як власну в довкіллі. Ярмо, накладене на тварину, має бути гуманним не лише тому, що усвідомлюємо її користь чи допомогу. Адже спорідненість тварини вимірюється не рівнем її підкорення людиною, а тим тривалим і сповненим драматизму шляхом від Едемського саду, який ми пройшли разом.

Якщо людина наділена творчим началом за образом Божим, то цей небесний спадок заохочує її втручатися у навколишню дійсність. Та ми, на жаль, не завжди розумно користуємось цим безцінним дарунком, володіння яким зобов’язує до найвищої мудрості. Пануючи на землі, вивели породи свійських тварин і сорти культурних рослин, тривожимо надра земні задля металів і палива. Але за цими справами, нагадував Григорій Савич, нам не вистачає найважливішого: усвідомлення, що не можна зловживати дарованою нам владою над природою. Мусимо жити власною працею, а не за рахунок знищення лісів, луків, річок і морів, самої землі та її глибин. Утім, руйнація чудесної прабатьківщини людства посилюється. Добро і Зло зростають разом з нами, адже вони з однієї колиски — Едемського саду. Як подолати цю суперечність, знайти вихід?

— Найлегше, — писав Г. Сковорода, — оминути важку біблійну науку з її істинами, “майнувши” до безбожників. Та не краще вчинить і марновір, який, уникаючи клопоту, вдасться до заяложених думок і порожніх слів. Зрікаючись атеїзму і відкидаючи догматизм, мандрівний філософ радить: “Випробуй себе у Писанні”, або ще простіше — “Відкрий себе”. Тоді Книга вічна, Книга Божа, Книга небесна, як він називав Біблію, відповість на важкі питання, що турбують людину все її життя, і “в численні помешкання Божого цього лабіринту відкриється тобі вхід і вихід”.

віддалених від людського житла місцях Аравії та Ірану леви дожили до XX століття. Сьогодні вільних азіатських левів лишилося близько 200, та й то лише в одному з індійських князівств на півострові Катхіявар, під суворою офіційною охороною.

У Європі леви стали рідкісними ще за часів Аристотеля, який зауважив це у своїй “Історії тварин”. А у I столітті після Різдва Христового грецький софіст Діо Кризостом писав: “Їх вже нема, але раніше леви водилися у Македонії та інших місцях...” Можливо, йдеться про більшого і сильнішого за сучасного *печерного лева*, рештки якого знайдено в Криму та на Десні, біля села Мезин. Учені-зоологи вважають, що в Україні цей велетенський лев ще траплявся у III—II століттях до народження Ісуса Христа.

Азіатського, або *перського* лева занесено до “Червоної Книги фактів” Міжнародної спілки охорони природи та її ресурсів. Ця організація збирає відомості про рідкісні й такі, яким загрожує зникнення, види тварин і рослин, розробляє рекомендації щодо їхньої охорони у всіх країнах світу. Тож сьогодні леви належать до зникаючих видів... Найбільший звір з родини *котячих* не проклав собі стежку до людського житла, як це зробив його далекий родич — кіт. Породу хатніх левів теж навряд чи виведуть. Щоб знайти собі відповідне місце і вижити у мінливому світі, де володарює людина техногенної доби, замало бути великим і сильним. Доведеться, мабуть, цареві звірів задовольнитися заповідниками й зоопарками.

● **ПРЕМ’ЄРА РУБРИКИ**

РОСТИ, РОСТИ, БАРВІНОЧКУ...

Микола ДМИТРЕНКО

Для кожного народу дорогі ті образи національного буття, що символізують найрідніше. Ми часто говоримо: “Без верби й калини нема України”. Але що стоїть за цим крилатим висловом? Чому верба, калина, вишня, інші рослини стали нашими символами? Відкриваємо нову рубрику, в якій наш давній автор доктор філологічних наук і письменник Микола Дмитренко запропонує низку статей про символіку рослин і тварин, різноманітних предметів і понять, що характеризують український світогляд на шляху від архаїчних пластів традиційної культури до сучасних образів-стереотипів. Сподіваємось, вам, шановні читачі, стануть у пригоді ці пізнавальні матеріали, закличуть глибше й повніше вивчати рідні обряди, звичаї, фольклор, літературу, мистецтво.

БАРВІНОК — сакральна трав’яниста в’юнка рослина з вічнозеленим листям, яскраво-блакитними квіточками (цвіте у квітні-травні), росте в лісах усієї України; садять біля хати, а також на могилах; оберіг українців, символ життя, безсмертя, пам’яті, непереможності, витривалості (стійкості), чистоти, незайманості (дівочої цноти), молодості, краси, волі, хлопця (парубка, козака), чоловіка, любові, гармонійних стосунків тощо. Має ще такі специфічні назви: зеленики, могильник (могильниця), барвінець, барвін-зілля. Велике значення барвінку в народній обрядовості: у весільному, жнивному, похоронному обрядах, любовній та лікувальній магії.

Барвінок використовували як прикрасу ритуальних страв, предметів — весільного короваю та хлібів, весільного гільця, при народженні й купанні дитини — щоб довго жила; під час похорону клали у труну, зверху на домовину, кидали в яму, обвивали намогильний хрест.

На весільний вінок дівчині не можна було рвати барвінок на цвинтарі, а тільки біля хати, на городі разом із м’ятою та іншим зіллям. Барвінкові обряди охоплювали низку обрядодій, звичаїв передвесільного циклу: збирання барвінку, благословення матері дочки-нареченої та її подружок (“дружок”) на плетіння вінків та дозвіл їх одягати (вбирати, носити). Якщо дівчина до весілля не була цнотливою (втратила барвінок), то їй заборонялося одягати вінок. Про неї казали: “Барвінчик свій потоптала”. А про чесну дівчину казали: “Цю віддати — барвінковий віночок на голову взяти”. Якщо котрась довго не виходила заміж, у дівках засиділася, то її не звинувачували, вважали, що “барвінчик її ще не знайшов”. Іноді образ-символ барвінку застосовували в лихих побажаннях (прокльонах) молодиць: “Щоб твій барвінок хати не тримався!”, “А твій щоб свиня витолочила!” П’ять пелюсток квітки, за легендою, — п’ять запорук щасливого сімейного життя: перша пелюстка — краса, друга — ніжність, третя — пам’ятливість, четверта — злагода, п’ята — вірність. Подекуди вінок із барвінку сплітали також і нареченому, що засвідчує, зокрема, західноподільська весільна пісня:

З чого ж ми будемо
князеві вінець плели?
Ой є в городі хрещатий барвінок,
З того ми будемо вінок плели.

Хв. Вовк писав, що вічнозелений барвінок, який “зостається свіжий навіть і під снігом, — це символ першого кохання та шлюбу. Тому-то на Україні його вживають для весільних вінків” (Студії, с. 236—237). Образ-символ барвінку як компонент народної світоглядної системи широко відомий у фольклорі: у легендах, загадках, піснях різних жанрів. Загадки: “Цвіте синьо, лист зелений квітник прикрашає, хоч мороз усе побив — його не займає”, “Усе мороз поглушив, а мене й не зайняв”.

У весняній обрядовій пісенності слово барвінок вживають з означенням хрещатий, хрещатенький: “Весна, днем красна” принесла “літечко, зеленеє житечко да хрещатенький барвіночок”. В одній із веснянок дівчина вилила свою тугу: “Звила я віночок вчора ізвечора // з зеленого барвінку // Та й повісила на кілочку, // Матуся вийшла та віночок зняла // Та нелюбові дала...” У народній ліриці образ барвінку часто підмінює образ парубка або чоловіка:

Ой ти, козаче, зелений барвінку,
Прийди до мене хоть у неділку.

Або характерні діалоги між дівчиною та парубком:

— Дівчинонько, сіра утко,
Чи сватати хутко?
— Козаченьку, барвіночку,
Хоть і в неділечку!

В іншій пісні цікавий художній паралелізм:

— Чом ти, барвінку, не стелишся?
— Чом ти, Миколо, не женишся?
— Я ще зелений — постелюся;
— Я ще молодий — оженюся.

Нестримні почуття, палку любов передає не одна пісня, в якій роль барвінку — стелитися низько, символічно натякаючи на певні дії між закоханими:

Вчора була неділенька, нині понеділок,
Я ходила поливати зелений барвінок.
— Рости, рости, барвіночку,
стелися низенько,
А ти, милий чорнобривий,
присунься близенько.
Барвіночку зелененький,
стелися ще нижче,
А ти, милий чорнобривий,
присунься ще ближче.

У популярній жартівливій пісні “Ти ж мене підманула” цілком прозоро натякається на бажання любовних взаємин та висміюються марні сподівання чоловіка: “Ти казала, в понеділок підем разом по барвінок...” Іти по барвінок, рвати його, толочити, ночувати в барвінку — йти на побачення, любитися. У піснях витоптаний барвінок, зів’ялий барвінковий вінок означає втрату дівочої цноти. Звідси й бажані образи кохання: “Кінь барвінок витоптав”; “В зеленому барвіночку коня випасала”; “Запросила козаченька // Косити барвінок”. Змінити вінок із барвінку на хустку — вийти заміж. Велика радість, честь і гордість для роду й для самої дівчини — зберегти незайманість до весілля, про що йдеться в коломийці:

Ой віночку-барвіночку,
шовкова косиця,
Вчора була я дівчина,
нині — молодиця.
Ой віночку з барвіночку,
золотий віночку,
Уже тебе проміняла я
на хустиночку.
Ой я тебе, мій віночку,
любила носити,
Через хлопця молодого
мушу тя лишити.
Ой віночку зелененький
з дрібного барвінку,
Чесно тебе доносила-м,
золотенький вінку!
Чесно вінчик доносила-м,
на стіл положила,
Та ні собі, ані мамці
ганьби не зробила.

Жінки-коровайниці перед випіканням короваю заквітчувалися вінками з барвінку, символічно бажаючи молодим сили, здоров’я, щасливого подружнього життя на багато літ. Коровай уквітчували барвінком і калиною.

Своєрідне символічне наповнення образу барвінку в рекрутській пісні:

Ой зірву я три листочки
З зеленого барвіночку,
З зеленого барвіночку.
Один зірву та й заграю:
Щастя-долі я не маю.
Другий зірву та й заграю:
До прийому іти маю.
Третій зірву та заграю:
З москалями жити маю...

У відомій пісні “Несе Галя воду” образ барвінку натякає на недоглянутість чоловіка, непошанованість його, а ще — довірливість. Галя ж імітує вірність і шанобливе ставлення, гармонійне життя в героїв пісні не склалося:

Стелися, барвінку,
Буду поливати,
Вернися, Іванку,
Буду шанувати.
— Скільки не стелився,
Ти не поливала,
Скільки не вертався,
Ти не шанувала.

Барвінок використовували в приворотній магії. Існувало повір’я, що достатньо чоловікові й жінці спільно з’їсти кілька листків, як їх вабитиме одне до одного з неймовірною силою. Іноді нареченим випікали спеціальний невеличкий хлібець (у вигляді голуба) із покришеним листям барвінку, щоб не розлучалися ніколи (передозування шкідливе: може негативно вплинути на запліднення). Вінок із барвінку не викидали на смітник, а тільки на воду, щоб від спраги не загинув. Як оберіг чіпляли барвінковий вінок у хаті над дверима, у кутках (або малювали на одвірках, рамах), щоб зла сила не входила, чварів у сім’ї не було. Вишивали його на скатерках, сорочках, рушниках: на гостинність, здоров’я і нев’януче кохання. Образ-символ барвінку відображено в українській літературі (Т. Шевченко, Л. Глібов, О. Олесь, Дніпрова Чайка, І. Драч, Д. Білоус, В. Нестайко тощо).

Пригадаймо ліричний вірш Тараса Шевченка, у восьми рядках якого — вся історія його почуттів до Ликери Полусмакової:

Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розстилався;
Та недосвіт передсвітом
В садочок украв.

Потоптав веселі квіти,
Побив... Поморозив...
Шкода того барвіночка
Й недосвіта шкода!

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

22 СІЧНЯ ЗАПРОШУЄМО НА УРОЧИСТОСТІ З НАГОДИ 90-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

22 січня 1918 року Центральна Рада проголосила на Софійському майдані Києва IV Універсал про державну незалежність Української Народної Республіки. З нагоди 90-річчя цієї важливої історичної події ВУТ “Просвіта” разом з іншими національно-демократичними партіями й організаціями проводить урочистості на Софійському майдані.

22 січня 2008 року о 15.00 біля пам’ятника Тарасові Шевченку зберуться учасники свята, які покладуть квіти до пам’ятників Кобзареві та першому Президентові України Михайлові Грушевському. Це розпочне урочисту ходу киян і гостей міста до Софійського майдану, де о 16.00 відбудеться мітинг представників державної влади України, партій, громадських організацій. Свято завершиться концертом мистецьких колективів.

ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕСУВНА ВИСТАВКА «УКРАЇНА ВІД ТРИПІЛЛЯ ДО СЬОГОДЕННЯ В ОБРАЗАХ СУЧАСНИХ ХУДОЖНИКІВ»

18—28 січня 2008 р. — Київ
1—25 лютого 2008 р. — Львів
1—31 березня 2008 р. — Донецьк

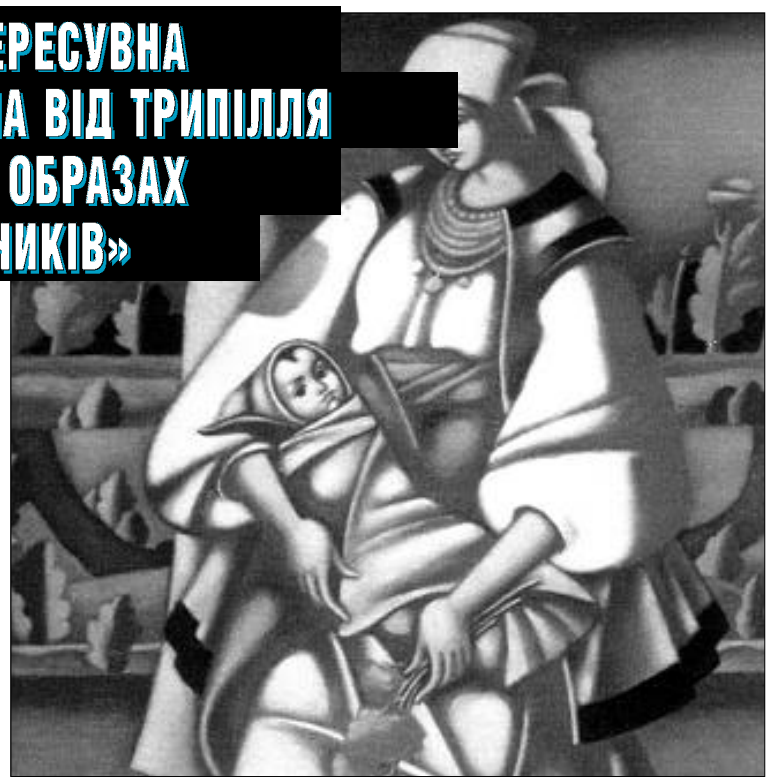

Виставку проводить Національна спілка художників України під егідою Міністерства культури і туризму України з метою відродження історичної картини, а по суті — створення історичного жанру в нашому мистецтві. Адже за відсутності державності українського народу митці не могли творити великі історичні полотна, що правдиво передавали б нашу історію.

Чи багато згадаємо історичних полотен, крім рєпінських “Козаків, що пишуть листа турецькому султану”? Навіть фахівці називають одиниці.

На офіційних імперських і радянських виставках наших героїв часто зображали бандитами, а історичні події перекручували. Але і за тих умов такі митці, як Валентин Задорожний, Микола Стороженко, Галина Севрук, Опанас Заливаха, Феодосій Гуменюк, Олександр Івахненко та інші створили чимало високохудожніх творів. Вони й лягли в основу першої всеукраїнської виставки “Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників”, що за сприяння Віктора Ющенка, тоді претендента на посаду президента, відкрилася 15 жовтня 2004 року в галереї мистецтв Національного університету “Києво-Могилянська академія”. Куратором виставки від виборчого штабу був тоді Василь Вовкун, без активного сприяння якого виставка могла і не відбутися.

Великий інтерес глядачів переконав організаторів у потребі проводити такі виставки регулярно, аби стимулювати досвідчених і молодих художників творити великі історичні полотна, щоб урешті всю нашу історію було втілено у високохудожніх правдивих творах.

Тож IV з’їзд Національної спілки художників України ухвалив проводити таку виставку кожні два роки. А 20 січня 2006-го за сприяння Міністерства культури і туризму України у Центральному будинку художника було розгорнуто експозицію зі 149 творів майже ста художників з усіх реґіонів України. Крім відомих майстрів Василя Забашти, Миколи Стороженка, Володимира Чепелика, Галини Севрук, Анатолія Куща, Михайла Гуйди, Феодосія Гуменюка, у виставці взяли участь і молоді митці. Міністерство закупило, на прохання музеїв і заповідників, чимало їхніх творів, серед яких “Портрет І. Мазепи” Андрія Гончара, “Конотоп” Миколи Данченка, “Бій під Крутами” Олеся Солов’я.

Третю виставку організатори вирішили присвятити пам’яті жертв батуринської трагедії, 300-річчя якої виповнюється цьогоріч. Щоб залучити якнайбільше молодих митців до висвітлення цієї теми, 11 листопада 2007 було організовано поїздку 30-ти студентів-дипломників і молодих викладачів Київської і Харківської академії мистецтв та Київського інституту ім. Бойчука до Батурина. Як наслідок — низка прекрасних творів, що можуть стати окрасою палацу Розумовського, реставрація якого закінчиться цього року.

Чимало художників не могло оминути і страшної теми Голодомору 1932—1933 років.

Це головні, найболючіші теми виставки, що вміщує всі періоди нашої історії. Ми навіть розширили історичні межі порівняно з попередніми виставками, сягнувши часів Кам’яної Могили. Збільшилась і кількість учасників до 120 і кількість підібраних творів — до 180.

Також розширюємо межі показу виставки.

Якщо минула, як і ця, відкривалась у столиці напередодні Дня Злуки й була приурочена до цього знаменного свята, то нинішню експозицію плануємо показати, крім Києва, у Львові і Донецьку, щоб продемонструвати засобами мистецтва історичного жанру єдність України, нерозривність її земель, що триває крізь віки і навіть тисячоліття.

Олександр МЕЛЬНИК,
куратор виставки

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

НАШЕ... РІЗДВО?

“Свято Різдва — це українське свято...

Святкування Різдва має в Україні глибокі традиції, це свято, яке дає відчуття спокою і злагоди.

Саме це відчуття отримають глядачі, які прийдуть на концерт “Наше Різдво”.

Ця подія стане найкращим Різдвяним дійством...”

Помпезна рекламна кампанія. Квитки, що розкуповували за місяць до події. Інтригуючі імена: Тарас Чубай, Олександр Пономарьов, Олег Скрипка... Біля входу до Палацу спорту перед початком концерту до мене підійшли разів, мабуть, п’ять з пропозицією купити мої квитки — охочих стати учасниками дійства, підготовленого режисером М. Крупієвським, було багато. Новий мистецький проект — довгоочікувана подія, яка уявлялася справжнім святом багатогранних українських традицій, святом єдності України, святом Коляди, вертепу, Різдва...

...Ось уже годину на сцені відомий гітарист Ал Ді Міола зі США. Хоч мелодії мають назву “Зимові”, вочевидь, вони лунають як відголос якоїсь чужої, не української зими. Мій сусід зліва читає газету. Дехто починає виходити з концертного залу. Згодом, до кінця вечора, він буде майже порожнім.

Гітарист, без сумніву, чудовий. Як чудові й виступи “Плачу Єремії” з “Піккардійською терцією” як бек-вокалу. Але, запитує мене сестра, яка сидить поруч, що вони мають спільного з Різдвом? Тарас Чубай співає серцем, співає пісні справжні, талановиті, українські. “Водограй”, “Червону руту” й пісню “Вона” зал співає разом з Чубаєм. “Заспівана поезія”, як назвав Тарас Чубай пісні на вірші свого батька, що виконувались у супроводі оркестру “Віртуози Львова”, справляють враження, що все-таки існує українська музика; тексти, наповнені змістом; мелодії, наповнені душею...

Я б раділа будь-якій іншій нагоді побувати на концерті таких, без перебільшення, виняткових музикантів. Будь-якій іншій... Але не сьогодні. Пригадалося, як вранці на цьогорічне Різдво до нашого дому завітав гурт колядників. Діти, що співали нашій родині різдвяних пісень, наповнили оселю справді святковим настроєм, засіяли її не лише житом-пшеницею, а й щастям, світлом, очікуванням різдвяного дива — народження маленького Ісуса, Сина Божого, що врятує цей світ, щоб дати надію кожному з нас... За півгодини цим діточкам вдалося більше, ніж найвідомішим колядникам за три години технологічно забезпеченого й зрежисованого дійства “під патронатом”...

Єдину колядку, що пролунала зі сцени, я почула, коли ми з сестрами виходили з залу, щоб не запізнитись на останній потяг метро.

Залишаючи якесь невимовне розчарування й сум, звучало:

“Спи, Ісусе, спи...
Рученьки зложи...
Не питай, що далі буде,
Що готують ті хрест люде,
Спи, Ісусе, спи, синочку,
Спи, Ісусе, спи...”

Павлина МОВЧАН
10 січня, після концерту у столичному Палаці спорту

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Головний редактор **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА, Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора **Ніна ГНАТЮК** 279-49-47
Заступник головного редактора **Петро АНТОНЕНКО** 279-49-47
Заступник головного редактора з виробничих питань **Наталія СКРИННИК** 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**
Відділ літератури **Уляна ГЛІБЧУК** 270-55-57
Відділ культури **Валентина ДАВИДЕНКО** 270-55-57
Відділ коректури **Ірина СТЕЛЬМАХ, Олена ШУЛЬГА** 278-63-69
Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ** 278-63-69
Інтернет-редактор **Євген БУКЕТ** 279-39-55

Черговий редактор **Валентина ДАВИДЕНКО**
Бухгалтерія 279-41-46
Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua
Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301203 Наклад — 15000
Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.
Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**
Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги: на місяць — 3,94 грн. на 3 місяці — 11,32 грн. на 6 місяців — 21,64 грн.
4 820095 780016 08003